

İslâm'da Aile Kurumunu Korumaya Yönelik Tedbirler*

Abdullah ÇOLAK**

Özet: İnsanoğlunun içinde doğup büyüdüğü ve hayata katıldığı en küçük sosyal kurum ailedir. Aile kurumunun sağlam temeller üzerine inşa edilip sürdürülmesinde dini, ahlaki ve hukuki ilkeler hep birlikte devrede olması gerekir. Aile kurumunun kurulmasında ve belirli şartlarda sona ermesinde hukuk devreye girer. Hukuk kuralları ile kurulan ailenin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi ahlak kuralları ile mümkündür. Birbirini çok severek evlendiğini söyleyen, "bizi ancak ölüm ayırır" diyen eşler zamanla birbirine tahammül edemez bireyler haline gelmektedir. Zor evlenen ama çabuk boşanan bir toplum haline gelişimizde ekonomik, eğitim eksikliği gibi nedenler yanında değer yargılarımızdaki yozlaşmalar; her türlü anlaşmazlığı hukuk üzerinden, polisiye tedbirlerle çözebileceğimiz şeklindeki yanlış kanaatin önemli bir yeri vardır.

Bu makalede ailenin sağlam temeller üzerine kurulup sürdürülebilmesi için eş seçiminden, adayların ve ailelerinin birbirlerini tanıma (nişan) dönemine, evliliğin kuruluşundan sürdürülmesine, her aşamada tarafların dikkat etmesi gereken hukuki ve ahlaki ilkeler tespit edebildiklerimiz kadarıyla ele alınacaktır. Bu ilkelerin aileyi korumadaki etkisine yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Aile, aileyi koruyucu önlemler, evlilik, aile okulu, aile yapısı.

The Measures in Islam to Protect the Family Institution

Abstract: The smallest social institution in which human beings are born and grown is the family. The religious, moral and legal principles must all be active if the family institution is going to be built and maintained on solid foundations. In the establishment and the abolishment of the family institution under certain conditions, the law comes into effect. It is only possible through moral codes to maintain the health of the family which is established by the rules of law. The spouses, who say that they love each other very much and marry saying that "only the death can separate us" are becoming individuals who cannot tolerate each other over time. In the course of our change into a society that is hardly married but quickly divorced, there are economic and educational deficiencies as well as corruption in our value judgments; there is an important misconception that all kinds of disputes can be solved through law and by police measures.

* Bu makale, 19-20 Nisan 2013 Tarihleri Arasında T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, BİLSAM ve Malatya Belediyesi işbirliği ile düzenlenen "Değişen Dünyada Aile" Konulu Ulusal Sempozyumda sunulan tebliğin yeniden gözden geçirilerek makaleye dönüştürülmüş şeklidir.

** Doç. Dr., Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

In this article, we are going to judge the legal and ethical principles that the parties should pay attention at every stage from the choice of the wife, the duration through which candidates and their families recognize each other, the maintenance of the marriage foundation. The impact of these principles on the protection of the family will be considered.

Keywords: Family, family preventive measures, marriage, family school, family structure.

Giriş

Aile insanlık tarihinin bilinen en eski ve evrensel bir kurumu olup tarihin her döneminde bütün toplumlarda görülmüştür. İnsan neslinin devamı ve ahlaki çöküntüyü önlemede önemli bir yere sahip olan aile, bütün toplumlarda bireyin içinde doğduğu, büyüdüğü ve hayata katıldığı en küçük sosyal ünite-dir. Bu özellikleri yanında aile aynı zamanda bir ahlâkî yapıdır. Sağlıklı bir toplumda ve bu toplumun temelini oluşturan ailede bu birlikteliğin uyumlu bir tarzda yürümesi için herkesin hak ve sorumluluklarını düzenleyen kurallara ihtiyaç vardır. Ahlâkî ve hukukî kurallar sayesinde herkes hak ve sorumluluklarını bilir, ona göre hareket eder ve böylece olası kargaşalar önlenmiş olur. İnsanlar arası ilişkileri, hak ve sorumluluk dengesini gözeterek, insanların fıtratlarına uygun bir temel üzerine oturtmuş olan İslâm, toplumun temeli olan aile yuvasının kurulmasından, devamına engel sorunların hallinden, sona ermesine kadar geçen süreçle ilgili olarak gerekli temel prensipleri ortaya koymuştur.

Âyet, hadis ve müçtehitlerin bu iki kaynaktaki bilgilere getirdikleri yorumlarla şekillenen Aile Hukuku'nun temel esprisi şudur: Aile bireylerinden hiç kimsenin haksızlığa uğramadığı, fıtrattaki kadın-erkek niteliklerine uygun ve sevgi temeline dayalı bir aileyi kurup yaşatmaktır¹.

Aile kurumunun sağlam temeller üzerine inşa edilip sürdürülmesinde dini, ahlaki ve hukuki ilkeler hep birlikte devrede olması gerekir. Aile, hukuk kuralları ile kurulur, ahlâk kuralları ile sürdürülür. Bu sebeple de aile kurumunun korunmasına yönelik tedbirlerin bir kısmı hukuki iken bir kısmının ahlaki olduğu görülecektir. Modern kültürün etkisiyle aile kurumunun kurulmasında ve yaşatılmasında önemli bir yere sahip olan din ve ahlak kurallarının devre dışı bırakılması aileyi problemler karşısında dayanıksız hale getirmiştir.

I. Aile Kavramı ve Önemi

Yeryüzüne ilk insanın ayak basmasından itibaren aile kurumu da oluşmuştu. Bazı sosyologların iddia ettiği gibi ilk aile, içgüdüsel ve rastlantı sonucu olmuş değil; tersine Yaratıcının iradesiyle ilk insan, bir aileye sahip olarak yara-

---

¹ Yaman, Ahmet, *İslâm Aile Hukuku*, İstanbul 2008, s.14.

tilmiştir. İlk erkekten hemen sonra ilk kadın Hz. Havva yaratılmış ve bu iki varlık ilk aile yuvasını kurmuştur.²

İslâm'ın oluşturduğu sosyal hayat içerisinde aile sadece fiziki bir birliklik olarak algılanmamış, aynı zamanda sosyal bir öge ve kurulması dinen gerekli bir kurum olarak görülmüştür. Bireyin mutluluğunu temin eden, bireyle toplum arasını bağlayan ve onu topluma kazandıran ailenin kurumsal önemini şu âyet-i kerîme en beliğ bir tarzda ortaya koymaktadır: *"İçinizden, kendileriyle huzura kavuşacağınız eşler yaratıp; aranızda muhabbet ve rahmet var etmesi, O'nun varlığının belgelerindedir. Bunda, düşünen insanlar için dersler vardır"*³.

Öyle ise aile, öncelikle insanın huzur bulacağı bir yuvadır. Eşler arasında var kıldığı meveddet ve rahmet ile aileyi huzurlu bir yuva kılan Allah olduğuna göre, ailede huzur ortamının sürdürülmesi için de O'nun emir ve tavsiyelerine ihtiyaç vardır. İşte biz burada âyet ve hadislerin ışığında huzurlu bir ailenin nasıl kurulacağını ve hangi ilkelere uyularak ailenin sürdürülebileceğini ortaya koymaya çalışacağız.

İslam Dininin gölgesinde, istikrarlı, sevgi ve birlik kaynağı olan ailede; vefakâr ve itaatkâr bir eş, güvenilir ve samimi bir koca, merhametli ve sevgi dolu bir baba, şefkatli ve âtîfetli bir anne, hayırlı ve vefakâr oğullar, hayâ ehli terbiyeli kızlar, birbiriyle dayanışma halinde kara gün dostu akrabalar yetişmiştir.⁴

İslam toplumu, bireylerin ihanet, sıkıntı, haksızlık ve ilgisizlik gibi arızalarından tamamıyla uzak bulunduğunu söylemiyoruz. Çünkü bu toplum, her türlü kötülük ve kusurlardan arınmış melekler toplumu değil, diğer toplumlar gibi bir iradeli varlıklardan oluşan bir insan toplumdur. Bu toplumda da beşeri zaaf ve kusurlar vardır. Ancak, bu toplumun diğer toplumlara üstünlüğü şudur ki, oradaki aile ve birimlerde vefakarlık, sevgi, emanet, iyilik ve karşılıklı ilgi hakimdir. Bu üstün vasıflardan uzaklaşanlar, yoldan çıkmış, kuralı çiğnemiş⁵ Allah'ın hidayetinden sapmış ve toplumun kaide, değer ve usullerinden uzaklaşmış kimseler olarak kabul edilir.⁶

Aslında Müslüman olsun veya olmasın bütün toplumlar aileye büyük önem verirler. Aileyi özenle korumayan toplumlar er geç çökmeye ve dağılmaya mahkûmdurlar. Bir toplumda gerileme ve çökme belirtileri önce aile ocağın-

² Bakara 2/35; Mâide 5/27; A'raf 7/19, 23; Tâhâ 20/117-119.

³ Rûm, 30/21. Ayrıca bk. Nahl, 16/72.

⁴ Karadavî, Yusuf, *İslam Hukuku*, (çvr. A.Yaman- Y. Işıcık), İstanbul 1997, s. 73.

⁵ Karadavî, *İslam Hukuku*, s. 73.

⁶ Karadavî, *İslam Hukuku*, s. 74.

da görülür. Ailede başlayan çatlama, düzensizlikler yavaş yavaş toplumun diğer kesimlerine yayılır ve toplumu da devleti de çökertir. Aile yapısı zayıflamış veya bozulmuş toplumları ayakta tutmak ve tekrar birbirine sahip çıkar hale getirmek uzun emek ve zaman ister⁷.

Kur'ân-ı Kerim'in bütün hukuk alanlarıyla ilgili hüküm koymadaki genel yaklaşımı, o alanla ilgili çerçeve hükümleri belirlemek biçiminde iken, aile hukuku söz konusu olunca bu çerçevenin içi yer yer yine Kur'ân tarafından doldurulmuştur. Bir başka ifadeyle, Aile Hukuku hükümlerinin tek tek vahye dayanma oranı, diğer hukuk alanlarına göre daha yüksektir. Bunun iki temel sebebi vardır. *Birincisi* ayrıntılara yer verdiği hükümlerdeki maslahatın sabit ve sürekli/ zaman ve mekân üstü oluşu, *ikincisi* ıstıshab kuralı gereğince eşyada asıl olan ibâha iken ırlarda asıl olanın hürmet oluşudur. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerim'de nikâh ve ona bağlı hükümler ayrıntılı biçimde ele alınmış ve neyin ne kadar ve hangi şartlarda haramlıktan çıkıp helal hale geleceği belirlenmiştir. Bu çerçevede evlenilmesine izin verilenler ve verilmeyenler, evliliğin sonuçları, evliliğin işleyişi sırasında ortaya çıkacak problemler ve bunların çözümünde izlenecek usul ve esaslar, evliliğin sonlanması halinde ortaya çıkacak hukuk teferruatıyla işlenmiştir.⁸

İlâhî takdirin böyle tecelli etmesi, belki ailenin insan hayatı için taşıdığı büyük önemden kaynaklanmaktadır.⁹ Kur'ân-ı Kerim'de kadın ve aile hukuku ile ilgili yüzden fazla âyet, bu konularla ilgili müstakil bir kitap teşkil edecek kadar hadis mevcuttur.¹⁰

İslâm'da aile kurumunun kurulmasının hukuken ilk adımı ve meşruiyet vasıtası olan nikâh, normal bir akit/ sözleşme olmanın ötesinde Allah'a yakınlık demek olan ibadet mahiyetine de bürünmektedir. Nikâhın ibadet yönü olan bir muamele¹¹ oluşuna dikkat çekmek amacıyla olsa gerek İbn Âbidîn (1252/1836), *Reddû'l-muhtâr* isimli eserinin "kitabu'n-nikah" bölümüne " ليس لنا عبادَةٌ شَرَعَتْ مِنْ عَهْدِ آدَمَ إِلَى الْآنَ ثُمَّ تَسْتَوِرُ فِي الْجَنَّةِ إِلَّا الْبَيْتُ وَالْإِيمَانُ Hz. Âdem'den günümüze kadar meşru kılınmış ve cennette de devam edecek olan iki ibadet vardır; birisi nikâh diğeri imandır"¹² cümleleri ile başlamaktadır. O halde aile-

⁷ Yaran, Rahmi, "Aile Hayatı", *İslâm İlmihali*, (Marmara İlâhiyat Vakfı) İstanbul 2006, s. 601.

⁸ Köse, Saffet, "Caferilikte Mut'a ve Ona Karşı Sünnî Duruş", *Mârife*, yıl.8, sayı. 3 2008, s. 84-85; Yaman, *İslâm Aile Hukuku*, s.13-14.

⁹ Yaman, *İslâm Aile Hukuku*, s.13-14.

¹⁰ Döndüren, Hamdi, *İslâm Hukuku*, İstanbul 1983, s.160

¹¹ İbn Âşur, Muhammed Tahir, *İslâm Hukuk Felsefesi*, İstanbul 1988, s.245.

¹² İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, İstanbul, ts., III, 3. Benzer ibare için bk. Şirbînî, Muhammed b. Ahmed el-Hatîb, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meâni'l-Minhâc*, Beyrut, 1997, III, 124.

nin sağlam temeller üzerine kurulması ve sürdürülmesi için ibadetteki bilinç ve samimiyet evlilik kurumunda da aynen sürdürülmelidir.

II. Evlilik Öncesi Aile Kurumuna Yönelik Tedbirler

1. Eş seçimi

Aile kurumunun sağlıklı sürdürülmesi için öncelikle uygun bir eş seçimi önemlidir. Bir ömür boyu devam etmesi arzulanan evlilik ve aile hayatının güzel bir şekilde devam edebilmesinin temel şartlarından biri, eş seçiminin doğru yapılmasıdır. Evlenecek gençler eş seçiminde anne babaları ile istişare etmelidirler. Unutmamalı ki, seçilecek eş sadece aşk arkadaşı değil, çocuklarına anne veya baba, bir ömür boyu bütün sırları paylaşacağı sırdaş, kendi anne babası için yeni evlat demektir.

İslâm'da bir kadınla **güzellik, mal, temiz bir soy** ve toplumdaki şanı şöhreti için evlenilebileceğini ifadeden sonra özellikle güzellik, mal ve şan-şöhretin geçiciliği vurgulanarak **dini ve ahlâkı** güzel olanının tercih edilmesine dikkat çekilmektedir.¹³

Evlilikte, beden güzelliği yerine din ve ahlak güzelliği daha çok ön plana çıkarılmalıdır. Çünkü sevimli veya sevimsiz olmanın, güzellik yahut çirkinlikle ilgisi yoktur. Çünkü karşıdaki insanı mutlu edecek olan sevimlilik, bedenin değil ruhun yansımasıdır ve bunun için gerekli olan da iç dünyanın güzel olması veya güzelleştirilmesidir. İnsan iç dünyasının güzelliği ile sevilir¹⁴. Atalarımız da bu hususta "*Kendi güzele doyulmuş, huyu güzele doyulmamış*" demişlerdir.¹⁵

2. Eşler arası denklik/küfüv

Kefâet, evlenecek eşler arasında nesep, diyanet ve mal gibi belli hususlarda denkliğin bulunmasını, daha çok da evlenecek eşlerden erkeğin, evleneceği kıza veya kadına denkliğini ifade eder.¹⁶ Kadının kendisine denk olmayan bir erkekle evlenmesi toplum tarafından aşağılayıcı bir durum olarak değerlendirildiğinden hem kadının hem de ailesinin onur ve haysiyetini korumak için

¹³ İlgili hadis için bk. Buhârî, Nikâh 15; Müslim Rada' 53; Ebû Dâvûd, Nikâh 2; İbn Mâce, Nikâh 6; Dârimî, Nikâh 4; Mâlik, *Muvatta*, Nikâh, 21.

¹⁴ Yeniçeri, Celal, *İslâm Ailesi ve Ev İdaresi*, İstanbul 2009, s. 20.

¹⁵ Demir, Zekiye, *Aile Huzuru*, Ankara 2008, s.15.

¹⁶ Hallâf, Abdülvahhab *el-Ahvalü's-şahsiyye fi's-şer'i'ati'l-İslâmiyye*, Kuveyt 1990, s. 69; Ebû Zehre, Muhammed, *el-Ahvalü's-şahsiyye*, Daru'l-Fikri'l-Arab, 1950, s. 136. Osmanlı Hukuk-ı Aile Karamânesi'nde (md.45) kefaet "*mal ve hurfet gibi konularda erkeğin kadına küfüv olması*" şeklinde tanımlanmıştır.

evlilikte denklik şart koşulmuş ve denklik konuları belirlenmiştir. Kadının denk olmayan bir erkekle evlenmesine bazı şartlarda velinin itiraz etme hakkının olmasında ailenin onurunu koruma düşüncesi de etkili olmuştur.¹⁷

Eşler arasında maddi imkânlar, sıhhat ve sosyal statü gibi hususlarda büyük uçurumlar olması bazen onların mutlu ve huzurlu bir hayat sürmelerine mani olabilir veya bu durum bilhassa kızın ailesinde rahatsızlık doğurabilir.

Kur'ânı Kerim'de evlilik birliğinin sağlam temeller üzerine kuruluşu ve sağlıklı işleyişini hedef alan bir dizi tedbir ve öğüt yer alırsa da kefâet konusu geçmez. Hadislerde ise konu, hukuki bir şart ve gereklilik olmaktan çok eşler arası uyumu ve ailenin devamlılığını sağlayıcı bir tavsiye ya da sosyal realitenin ifadesi olarak zikredilir.

Klasik dönem İslâm hukukçularının çoğunluğu, kendi zamanlarındaki sosyal gruplaşmayı ve aristokratik yapılanmayı da göz önüne alarak hem evlilikte uyumu sağlama hem de ilgili şahısların zarar görmesini önleme amacıyla kefâeti nikâh akdinin bağlayıcılık (lüzum), sıhhat veya nefâz şartı olarak görmüş, buna bağlı olarak evlenecek erkeğin kadına denk olmaması halinde kadına ve(ya) velilerine nikâhı feshetme hakkı tanımıştır. Hasan el-Basrî (110/728), Sevrî (161/778), (Hanefîlerden) Kerhî (340/952) ve İbn Hazm (456/1064) gibi azınlıkta kalan fakihler ise aynı dinin mensubu olarak bütün müslümanların eşit olduğundan hareketle kefâetin evlilikte hukuki bir şart ve gereklilik sayılmasını doğru bulmamış, sadece evliliklerde dikkate alınmasının yararlı olacağını söylemekle yetinmiştir.¹⁸

Hukuki bir kurum olarak kefâet, evliliklerde kadın tarafının haklarını koruyucu bir şart olarak gündeme getirilir. Bunun için esas itibarıyla erkeğin belli hususlarda kadına denk olması, erkeğin evleneceği kadından bu yönlerden daha aşağı bir durumda olmaması gerekir. Erkeğin kadından daha iyi bir seviyede bulunması ise kadın lehine bir durum olup denklige aykırı kabul edilmiştir. Kefâetin hukuki bir şart olarak gerekip gerekmediği kadar hangi hususlarda aranacağı da fakihler arasında tartışmalıdır.

¹⁷ Şirbînî, *Muğni'l-muhtac*, II, 219; Pekdemir, Şevket, "Evlilikte Denklik Konuları Üzerine Bir Değerlendirme", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c.15, sy. 1, 2015, s. 113-114.

¹⁸ Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, Beyrut 1993, V, 30-31; Kâsânî, Alauddin Ebû Bekir b. Mes'ud, *Bedâiü's-Sanâi' fi Tertîbi'-Şerâi'*, Beyrut 1974, II, 317; İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Hafîd el-Kurtubî, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid*, İstanbul 1985, II, 13; Mevsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud, *el-İhtiyar li Ta'lîli'l-Muhtâr*, III, 101; Karafî, Şihabüddin Ahmed b. İdris, *ez-Zehîra*, Beyrut 1994, IV, 212. Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, III, 164.

Kefâet konusunda en katı davranan ve kefaet kriterlerini en geniş tutan fakihler Hanefilerdir. Bu durum biraz da onların âkıl baliğ olmuş bir kadının, velisinin izni olmadan da kendisini evlendirebilmesi ile yakından ilgilidir¹⁹. Hanefiler, geniş tuttıkları kefaet şartına riayet edilmediğinde veliye nikâhu feshetme yetkisi tanıyarak kefaeti gözetmeyip velisinin de iznini almadan evlenen kadının bu evliliğinden velinin ve ailenin diğer fertlerinin zarar görmesini önlemek istemişlerdir. Denkliğin olmaması esas itibariyle bir evlilik engeli değildir. Kadın ve kadının velileri denklik bulunmamasına rağmen evliliğe razı olurlarsa nikâh sahih ve bağlayıcı olarak vücut bulur. Mezheplerin tercih edilen görüşlerine göre denklik nikâh akdinin sıhhat şartı değil, bağlayıcılık şartıdır. Yani velilerin onayına bağlı olarak vücut bulur. İmam Muhammed'den gelen görüş budur. Ancak velilerin mahkemeye başvurarak nikâha itiraz ederek feshettirme hakları vardır. Hanefi mezhebinde yer alan diğer bir görüşe göre velilerin nikâha itiraz hakları süresiz değildir. Eğer denk olmayan bir evlilik sonrası kadın hamile kalmış veya çocuk dünyaya gelmişse çocuğun hukukunu koruma adına artık velilerin itiraz hakları sona erer. Zira çocuğun menfaati anne babasının birlikteliğiyle daha iyi korunur²⁰. Velisiz nikâh akdini geçersiz sayan ve akdin sıhhati için veliyi şart gören fakihlere göre, kadın velisi olmadan evlenemeyeceği ve akdi gerçekleştirme yetkisi de velide olduğu için, kefaet eksikliği sebebiyle akde itiraz etme hakkı da kadına tanınmıştır.²¹ Bu durumda yapılan itirazı değerlendiren hakim itirazı yerinde bulursa nikahı fesheder.

İslâm hukukuna göre, akdin feshine sebep olan kefaet, akdin kuruluş aşamasında aranır. Dolayısıyla evlilik gerçekleşikten sonra fakirleşen veya mesleğini kaybeden bir erkek için kadın kefaet davası açamaz.²²

Veliden habersiz kadına evlenme yetkisi tanıyan Hanefi fakihlerinin daha çok üzerinde durduğu kefaet muhayyerliği, sağlıklı kullanılmadığında vahim sonuçlar meydana gelebilecek açık bir alan olarak durmaktadır. Bu nedenle Hanefilerin önde gelen imamlarından Muhammed'in (189/805) nikâh akdinde hem veliye hem de kadına yarı yarıya yetki veren şirket velayeti anlayışının benimsenmesi, böylece kefaet konusunda oluşacak problemin en başta konuşulmasının sağlanması, hukuki istikrar ve eşlerin haklarını koruma açısından daha güvenli bir yol olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde resmi makam-

¹⁹ Döndüren, *Delileriyle Aile İlmihali*, Erkam Yayınları, t.s., I, 26.

²⁰ Merginânî, Burhanüddin Ebü'l-Hasen Ali b. Ebî Bekr, *el-Hidâye; şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*, b.y, t.s., II, 35; Meydânî, Abdülğani el-Ğuneymî, *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitab*, b.y. 1963, II, 144-148; Aktan, Hamza, "Kefaet", *DİA*, Ankara 2002, XXV, 168; HAK, md:50.

²¹ Zühaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuh*, Dımaşk 1985, VII, 234-237.

²² Bilmen, *Istılâhât*, II, 68; HAK, md. 46.

larca yapılan evlilik sözleşmelerinde şahitlerle birlikte velinin imzasının da bulunması ve böylece genç kızların velilerinin kararının da dikkate alınması faydalı bir yöntem olacaktır.

Sonuç olarak evlilikte asıl olan tarafların geçimidir. Taraflar biz nasıl olsa geçiniriz derlerse kefâet aranmaz. Fakat en ufak bir şeyle birbirlerinin başına bela olacaklarsa kefâet aranmalıdır.

3. Veli Onayının Alınması ve Eş Seçiminde İstişare

Hukuk dilinde velâyet, başkaları adına onların rızâları aranmaksızın hukukî işlemde bulunma yetkisini ifade eder. Bu yetkiyi elinde tutan kişiye velî denir. Velî'nin tam ehliyetli (akıllı, bulûğa ermiş ve hür) ve müslüman olması gerektiği hususunda İslâm hukukçuları arasında görüş ayrılığı yoktur. Hanefîlerin dışındaki fukahâyâ göre de velî erkek ve dini vecibelerine bağlı olmalıdır. Fasık, veli olamaz. Hanbelîler buna reşid olma şartını da eklemektedirler.²³ Burada veli tarafından evlendirilmeleri söz konusu olan kimseler eksik ehliyetliler ile ehliyetsiz kimselerdir. Velâyet, eksik ehliyetli ve ehliyetsizlerin bir yakını tarafından rızaları alınarak veya alınmaksızın evlendirilme yetkisidir. Velayetin şartı, evlenecek kadının veya kızın menfaatini düşünmektir, düşünmüyorsa o velilik batıldır. Hanefîler'in dışındaki Mâlikî, Şâfiî, Hanbelî ve Zâhirî mezheplerine göre kadınlar, bazı durumlarda rızaları aransa bile, kadın nikâhta taraf olamayacağı için ancak velileri aracılığıyla evlenebilmektedir. Aksi halde nikâh batıl olur.²⁴

Hanefîlerin bu konudaki görüş ve delilleri şöyledir:

Ebû Hanîfe, Züfer ve ilk görüşünde Ebû Yusuf'a göre hür, bulûğa ermiş, akıllı (tam ehliyetli) olan kızlarla, dul kadınların evliliği konusunda velî'nin yetkisi yoktur. Bunlar velilerinin iznine bağlı olmaksızın doğrudan doğruya evlenebilecekleri gibi kendilerini evlendirmesi hususunda bir başkasını vekil de tayin edebilirler ve yetkisiz temsilci'nin (fuzûlî) evlendirmesi halinde akde onay vererek nikâha geçerlilik kazandırabilirler. Ancak kızın, edepsizlik ve hayasızlık dedikodularına meydan vermemek için velisinin rızasını alması ya da evliliği konusunda onu vekil tayin etmesi müstehap sayılmıştır.²⁵

²³ Kâsânî, *Bedâi'*, II, 237, 239; İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah, *el-Muğnî*, Riyad 1981, VII, 355 vd.; Köse, Saffet, "İslâm Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet," *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı: 2, 2003, s. 102.

²⁴ Şirâzî, Ebû İshak İbrahim b. Ali, *el-Mühezzeb fî fikhî'l-İmam eş-Şâfiî*, Mısır t.s., II, 36; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, II, 8; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 337; Merğınânî, *el-Hidâye* I, 196.

²⁵ Köse, "İslam Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet", s. 105.

1- “...Bir de kendisini ...وَأَمْرًا مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا...” (mehirsiz) olarak Peygamber'e hibe eden ve Peygamber'in de kendisini almayı dilediği mü'mine kadını, diğer mü'minlere değil, sırf sana mahsus olmak üzere (helal kıldık)...”²⁶ Bu âyet, nikâh akdinin bizzat kadının kendisi tarafından yalabileceğini ifade etmektedir.

2- “...عَظِيمَةً...” Eğer erkek kadını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helal olmaz...”²⁷

Buradaki “حَتَّى تَنْكِحَ”, nikâh (kadının kendisini evlendirmesi) manasına kullanılmıştır.

3- “...فَلَا تَغْضَبُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضُوا بَيْنَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ...” : Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetini bitirdikleri vakit, aralarında iyilikle anlaşmaları takdirde, onların (eski) kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın.”²⁸

Bir kısmı yukarıda zikredilen ilk iki ayette nikâh kadına isnat edilmiştir. Aslanan isnadın gerçek faile yapılmasıdır. Bu âyetler kadının bizzat nikâhını akdedebileceğine açıkça işaret etmektedir. Üçüncü âyette hitap iddetini tamamlamış kadınların başkalarıyla evlenmelerine eski kocalarının onur meselesi yaparak engel olmaması ya da eski kocasıyla evlenmeye razı olurlarsa aile büyüklerinin böyle bir veliliğe engel olmamaları anlatılmaktadır.²⁹ Bu da kadının kendisini evlendirme hakkına delalet etmektedir.

Sünnetten delilleri ise:

4- “...ليس للولي مع الثيب أمرٌ...” *Dulun üzerine veli için (yapabileceği) hiçbir yetki yoktur. Kızın ise izni alınır, izni susmasıdır.*”³⁰

5- “...أَحَقُّ بِنَفْسِهَا مِنْ وَلِيِّهَا...” *Bekâr kadın kendisi için velisinden daha çok hakka sahiptir.*”³¹ Hadiste geçen “eyim” koca değil kadındır.

Bu hadislerde evlilik kararını verme yetkisi kadına tanınmış ve nikâhı ile ilgili konularda başkalarının yetkili bulunduğu hükmünü ortadan kaldırmıştır. Kıza gelince erkeklerle pek yakınlığı olmadığından ve genellikle utangaç bulunduğundan evlenme iradesini açıkça ifade edemeyeceğinden kanun koyucu

²⁶ Ahzâb 33/50.

²⁷ Bakara 2/230.

²⁸ Bakara 2/232.

²⁹ Kâsânî, *Bedâi'*, II, 248; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 8; Heyet (H. Karaman-M.Çağrıncı-İ.K.Dönmez-S.Gümüş) *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara 2006, I, 370.

³⁰ Ebû Davûd, Nikâh 25; İbn Mâce, Nikâh 11; İbn Hanbel, *Müsned*, I, 334.

³¹ Ebû Davûd, Nikâh 25; Tirmizî, Nikâh 18; İbn Mâce, Nikâh 11; Dârimî, Nikâh 13.

onun rızasına delalet eden susmasını izin kabul etmiştir. Ancak bu durum genel ehliyet kuralları gereğince, Şâriin kızın kendisine ait olan bizzat kendisinin evlenebilme hakkını elinden aldığı anlamına gelmez. Çünkü kız da akıllı ve bulûğ çağında bulunduğundan aynen dul gibidir.³²

Aslında ilk hadis nikâh akdinde velîye bir hak tanımaktadır. Çünkü “velîsinden daha çok hak sahibidir” (ehakk) ifadesinden bu anlaşılmaktadır. Ancak bu hak kız razı olduğunda akit yapıvermesinden ibarettir.³³

Velisi –kız olsun, dul olsun-bir kadını, rızası dışında biriyle evlendiremez. Hz. Peygamber, kızı Hz. Fatıma’yı, Hz. Ali ile evlendirirken kızının rızasını alarak evlendirmiş,³⁴ hatta babası Hansa bintü Hizâm’ı rızasını almadan evlendirmişti. Hansa bu tavrı hoş karşılamadığı için gidip Rasûlullah’a şikâyet-te bulunmuş, Hz. Peygamber de bu nikâhı iptal etmiştir.³⁵

Bütün bu ve benzeri hadisler evlenmede velinin izninin bulunmasının gerekli olmadığını göstermektedir.

Mâlikî, Şafîî, Hanbelî ve Zahirî mezhebi müctehidleri, ictihadlarına aşağıdaki nassları delil olarak zikretmişlerdir:

1) “فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضُوا بَيْنَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ”: *Kadınları boşadığımız ve onlar da bekleme müddetini bitirdikleri vakit, aralarında iyilikle anlaştıkları takdirde, onların (eski) kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın.*³⁶

Bu âyet-i kerime bize kadınların nikâh işlerinin velilere bağlı olduğunu ifade etmektedir. Çünkü kadınlar bu hususta hür olsalardı, Allah Teâlâ’nın kendilerine böyle bir emri söz konusu olmazdı. Yani velilerin bu hakkı var ki, “فلا تعضلوهن” emriyle evlenmek isteyen kadınlara mani olunmaması isteniyor. Bu âyet nikâh akdinin kadının değil, velinin elinde bulunduğu delalet etmek-

³² Kâsânî, *Bedâi’*, II, 248; Köse, “İslam Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet”, s. 107.

³³ Bu konudaki diğer örnekler için bk. Köse, “İslam Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet”, s. 107-108.

³⁴ Keleş, Ekrem, “Dini Nikah Adı Altında Yapılan Gayr-i Resmi Nikah Akdinin Tahkim Yoluyla Sona Erdirilmesi, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2004, sayı: 3 [Prof.Dr. Hayreddin Karaman’a Armağan], s.196; İbn Sa’d, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut, ts., VIII, 20; bk. Nesâî, *Nikah*, 31, 32.

³⁵ Buhârî, *Nikah*, 42, İkraḥ 3; Ebû Dâvûd, *Nikâh* 25; Nesâî, *Nikâh* 35; Dârimî, *Nikâh* 14; Mâlik, *Nikâh* 25; Şirazî, *Mühezzeb*, II, 37. Benzer rivayetler için bk. Nesâî, *Nikâh* 36; Dârekutnî, *Ali b. Ömer, es-Sünen*, b.y. 1966, IV, 338 (H.No: 3562).

³⁶ Bakara 2/232.

tedir. İmam Şâfiî, nikâh akdinde veliyi şart koşan Kur'ân'daki en açık ayetin bu olduğunu söyler.³⁷

2) وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَانِكُمْ “... Bir de içinizden bekârları ve kölelerinize cariyelerinizden evlenebilecek durumda olanları evlendirin.”³⁸

“ (Ey Mü'minler!) وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّىٰ يُؤْمِنَ... وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا” müşrik kadınlarla –onlar iman etmedikçe- evlenmeyin...Müşrik erkekler de iman etmedikçe- onlara mü'min kadınları nikâhlayın...”³⁹

Bu âyet-i kerimelerde hitap doğrudan velilere yöneliktir. Kadınları evlendirmede velilerin söz sahibi olduğu açıkça ifade edilmektedir.

3) “ أَيُّمَا امْرَأَةٍ لَمْ يَنْكِحْهَا الْوَالِي فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ : Herhangi bir kadın kendi kendisini evlendirirse velisinden müsaade almadan nikâhı batıldır, nikâhı batıldır, nikâhı batıldır.”⁴⁰

4) لَا تُزَوِّجُ الْمَرْأَةَ الْمَرْأَةَ وَلَا تُزَوِّجُ الْمَرْأَةَ نَفْسَهَا “ Kadın kadını evlendiremez, kadın kendisini de evlendiremez”⁴¹

5) “ لا نِكَاحَ إِلَّا بِوَالِي ” Nikâh ancak veli(nin izni) ile olur”⁴²

Hanefîlerin dışındaki diğer üç mezhep ve Zâhirîler, yetişkin (bulûğa ermiş) kızların da ancak velileri vasıtasıyla evlenebileceklerini söylerken⁴³ Hanefîler, yetişkinlerin veliye danışmadan da kendi başlarına nikâh akdinde taraf olabileceklerini kabul etmiştir. Yetişkin sayılmada alt yaş sınırı kızlarda 9, erkeklerde 12; üst sınır ise her iki cinste de 15'tir. Ebû Hanîfe üst sınırın kızlarda 17, erkeklerde 18 olduğunu söylerken; Mâlikîler her ikisinde de 18 yaş esas almışlardır.⁴⁴

Sonuç olarak ergenlik çağındaki kızların evliliği hususunda velinin yetkisinin sınırı ile ilgili olarak görüş ayrılığı halinde bulunan İslâm hukukçularının

³⁷ Şâfiî, Muhammed b. İdris, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Kahire 1993, I, 174.

³⁸ Nur 24/32.

³⁹ Bakara 2/221.

⁴⁰ Ebû Davûd, Nikâh 20; Tirmizî, Nikâh 14; Dârimî, Nikâh 11; İbn Mâce, Nikâh 15.

⁴¹ İbn Mâce, Nikâh 15.

⁴² Buhârî, Nikâh 36; Ebû Davûd, Nikâh 20; Tirmizî, Nikâh 14; İbn Mâce, Nikâh 15.

⁴³ Yaman, *İslâm Aile Hukuku*, s. 38.

⁴⁴ Bilmen, *İstîlâhât*, II, 7; Yaman, *İslâm Aile Hukuku*, s. 38.

ulaştıkları sonuçlara temel teşkil eden âyetlerin hükme delâleti zannidir. Hadisler ise delâleti kat'î olmakla birlikte sübutu zannîdir.⁴⁵

Mehmet Erdoğan, İslam'ın ilk dönemlerindeki kadının konumu ile günümüz arasında karşılaştırma yaparak kadının nikâh akdinde taraf olup olmayacağı hususunda şu sonuca varmıştır: "Kadın toplum içinde erkekten ayrı tutulmadan birlikte eğitim görüp, sosyal hayatta müştereken yer alıp, hayat mücadelesinde birlikte yol alıp, kendi ayakları üzerinde durabilecek bir hale gelebilmiş ve haklı olarak da kendi kaderini kendisinin belirleyebilmesine hak kazanmıştır. Böyle bir ortamda yetişmiş olan bir kadının, evlenme konusunda yeterli görülmesi kadar tabii bir şey olamaz."⁴⁶ Ebu Hanife diğer müçtehitlerden farklı düşünmüş ve bir kadın malı üzerinde tasarruf sahibi olurken, kendi özü hakkında karar verememesini makul görmemiş ve kadını kendi evliliği hakkında söz sahibi kılmıştır. Ancak kadının kendisini evlendirmesini tecviz ederken, ailenin hukukunu gözetmesi gereğini, bu yetkiyi kullanabilmesinin şartı kabul etmiştir. Buna göre kadın –eğer re'sen hareket edecekse- ancak ailesine denk olan bir adayla evlenebilecek, denkliğin bulunmaması halinde, akit in'ikad etmiş olmakla birlikte, lüzum ifade etmeyecek, bu ancak velinin de bu akdi onaylaması ile hasıl olacaktır. Keza mehir de, emsal mehirden az olmayacaktır. Eğer kadın emsal mehrinden daha az bir mehirle evlenecek olursa, velinin mehrin yükseltilmesi ya da nikâhın feshi konusunda itiraz hakkı olacaktır. Dengi olmayan biriyle evlenmesi halinde de yine itiraz hakkı bulunacaktır.⁴⁷

İlk bakışta insan şahsiyetine ve onun tasarruf hürriyetine önem verir gibi görünen Hanefî ictihadı, toplumların büyümesi ve bozulması sonucunda bazı sakıncalı sonuçları da beraberinde getirmiştir. Duygusal yönelişlerle özellikle kızlar, tedbirsiz davranarak kendilerine ve ailelerine zarar verecek evlilikler yaptıkları için bunun kontrol altına alınması gerekmiştir. Bu sebeple olsa gerek Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi şu düzenlemeyi yapmıştır: Evlenme ehliyeti erkeklerin 18, kızların 17 yaşını bitirmeleri şarttır. Evlenme ehliyetine sahip erkekler diledikleri gibi evlenebilirler. Fakat kızlar için hakim, durumu velisine bildirip bir itirazı olup olmadığını sorar. Velisi itiraz etmez ya da yaptığı itiraz

⁴⁵ Bu konudaki ayrıntılar için bk. Köse, "İslam Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet", s. 110-114.

⁴⁶ Geniş bilgi için bk. Erdoğan, Mehmet, "İmam Ebu Hanife ve Kadının Nikâh Akdinde Taraf Olması", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, c. 15, sy. 1-2, (Ebû Hanife Özel Sayısı).2002, s.256 vd.

⁴⁷ Erdoğan, "İmam Ebu Hanife ve Kadının Nikâh Akdinde Taraf Olması", s.257.

yerinde bulunmazsa hakim tarafları evlendirir⁴⁸. Günümüz şartlarında da bu düzenleme esas alınmalıdır.⁴⁹

Evlenmede kadınlara velâyet konusuna ait detayların, dinin doğrudan düzenlediği bir mesele olmadığı gözden uzak tutulmamalıdır. Velâyet konusu, içinde buldukları şartlara bağlı olarak kadının insanları tanıma konusundaki tecrübesizliğini telâfi etmeye ve onun haklarını güvence altında tutmaya mâtuf bir tedbir niteliğinde görülebileceği gibi kimlerin hangi sıra ve ölçü dâhilinde kadının velisi olacağı hususu da ailenin ve toplumun yapısıyla ve telakkileriyle ilgili görünmektedir.⁵⁰ Evlilik tarafların irade beyanı ile tahakkuk eder, ancak evlilik tek başına bir hadise değildir. Evlenme, evlenecek kadının şahsı ile ilgili olduğu gibi aynı zamanda ailesi ile de ilgilidir. Evlenme akdi, sadece karı ile kocayı birbirine bağlayan bir bağdan ibaret değildir; diğer taraftan iki aileyi birbirine bağlar, aileye yeni bir üyenin katılması sonucunu doğurur. Bu yeni üye, aileye karışacak, ailenin sınırlarına ve ahvaline muttali olacaktır. Öyleyse evlenme konusunda velilerin de hakkı bulunduğunu kabul etmek gerekir.⁵¹ Velilerin gönüllerinin alınmasında fayda vardır. Veliler evlenecek çocuklarına yardımcı olmalı, çocukların hayrına olacak kararların verilmesine katkıda bulunmalıdırlar. Veliler çocukları zorda bırakacak kararlardan sakınmalıdır. Ne veliler çocuğun hayatını karartacak katı ve sıkıntılı kararlar vermeli, ne de gençler sadece kendi kafalarına göre davranmalıdırlar. Beraberce oturup istişare ile karar vermelilerdir. Hem ailelerin hem evlenen tarafların mutlu olacakları bir aile bu şekilde sağlanır.

4. Evlenecek kişilerin birbirini iyice tanması

Hayat boyu beraber yaşamayı hedefleyen kişilerin birbirlerini görmeden, tanımadan evlenmeleri düşünülemez. Bunun için Hz. Peygamber, kendi eğitminden geçen sahâbeye evlenmek istedikleri kimseleri bizzat görmelerini tavsiye etmiş, görüp beğenerek evlenmenin aile saadeti ve sürekliliği için önemli olduğuna işaret etmiştir.⁵² Çünkü başkalarının onun hakkında "güzel bir kadın..." gibi değerlendirmelerde bulunması sübjektiflikten öteye geçemez. Bu sebeple Muğîre b. Şu'be, evlenmek için bir kadına talip olduğunu Hz. Peygamber'e söylemiş, o da kadını görüp görmediğini sormuş, "görmedim" cevabını

⁴⁸ Hukuk-ı Aile Kararnamesi, md. 4-8.

⁴⁹ Yaman, İslâm Aile Hukuku, s. 39.

⁵⁰ Aydın, "Aile Hayatı", II, 212.

⁵¹ Şaban Zekiyyüddin, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, (trc.İ. Kafi Dönmez. Bu bilgiler mütercime aittir.) Ankara 1990, s.127.

⁵² Şelebi, Muhammed Mustafa, *Ta'lîlü'l-Ahkâm*, Beyrut, 1981, s.31.

alınca: “ أنظر إليها فإنه أحرى أن يؤدم بينكما ”: Ona bak, onu gör, çünkü bu ilerde birbirinizi sevmeniz ve aranızdaki sevginin devamı için daha elverişlidir.”⁵³ buyurmuştur. Bir başka hadiste ise “Bir kadınla evlenmek istediğiniz zaman onun kadınsı niteliklerine bakabilirsiniz bakın”⁵⁴ buyrulmaktadır. Hadisin erkeklere hitap etmiş olması, bakarak veya görerek karşı cinsi tanıma hakkının sadece erkeklere tanındığı anlamında algılanmamalıdır. Bu hitap şekli hadisin vürûd ortamında muhtemelen sadece erkeklerin bulunmasından kaynaklanmış olabilir. Evliliğin tabiatı gereği, kadınlara da aynı hakların tanınması gerektiği rahatlıkla söylenebilir.

5. Evlilikte rıza

İslâm evlendirilecek kimselerin rızalarının alınmasını ve istemediği bir evliliğe kimsenin zorlanmamasını ister. Hanefi mezhebine göre bulûğ çağına gelmiş bir kızı, kendi rızası olmadıkça hiç kimse zorla evlendiremez. Kızın razı olmadığı evlilik akdi hükümsüzdür. Velisi –kız olsun dul olsun– bir kadını, rızası dışında evlendiremez.⁵⁵ Hz. Peygamber’in “...Rızası alınmadan bekâr kız evlendirilemez...”⁵⁶ hadisi bunu açıkça ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber, Fatıma’yı, Hz. Ali ile evlendirirken kızının rızasını alarak evlendirmiş⁵⁷.

6. Nişanlılık dönemi

Adayların birbirini tanımaları için nişanlılık dönemi önemli devredir. Toplumunun geleceği için önemli bir adımın başlangıcı olan nişanlanma, tarafların birbirlerini her açıdan daha yakından tanıma gibi bir fonksiyonu yerine getirmektedir.

Nişanlılıkta dini nikâh: Düğün merasimine kadar geçecek zaman diliminde kız ve erkeğin günaha girmeden görüşmelerini sağlama gibi dini bir takım duyarlılıklardan kaynaklanan endişelerle günümüzde nişanın hemen arkasından nikâh da kıyılmaktadır. Bir mahzurdan kurtulmak için yapılan bu muamele, telafisi çok güç zararlara sebep olduğundan doğru bir uygulama değildir. Çünkü nişanlılık, İslâm hukukuna göre taraflara evlenme mecburiyeti yüklediğinden her an bozulma ihtimaline açıktır. Şu veya bu sebeple nişan bozulduğunda, nişanla beraber yapılan nikâh, genellikle resmi kaydı olmadığından, aileler ve taraflar arasında husumet ve inatlaşmaya kurban verilmekte,

⁵³ Müslim, Nikâh 74, 75; Tirmizî, Nikâh 5; İbn Mâce, Nikâh 9; Dârimî, Nikâh 5; İbn Hanbel, IV, 245,246.

⁵⁴ Ebû Dâvûd, Nikâh 18; Tirmizî, Nikâh 5; İbn Hanbel, Müsned, III, 334, 360.

⁵⁵ Merğînânî, *el-Hidâye*, III,31.

⁵⁶ Buhârî, Nikâh 40-41; Müslim, Nikâh 64, 66-68; Ebu Dâvûd, Nikâh 23; Muvatta, Nikâh 4.

⁵⁷ İbn Sa’d, *Tabakâtü'l-Kübrâ*, VIII, 20 (bk. Nesâî, Nikah, 31,32).

bir kısım problemleri de beraberinde getirebilmektedir. Bu sebeple nişan ve nikâh birbirinden bağımsız düşünülmeli ve nikâh ilerideki merasime kadar ertelenmeli veya önce resmi nikâh arkasından diğer işlem yapılmalıdır.⁵⁸

7. Nikâhta İstikrar

Kur'ân'ın, *mîsâk-ı ğalîz*/çok büyük sorumluluğu olan bir söz olarak nitelendirdiği⁵⁹ evlenme akdi, daha sonra baş gösterecek bazı sebeplerle sona ermesi mümkün olmakla beraber, ömür boyu sürdürme niyeti ile kurulması asıldır. Belli bir süre devam ettirilmek veya bir tecrübe devresi geçirmek maksadıyla geçici evlilik yapılamaz.⁶⁰

Belli bir süre için akdedilen müt'a nikâhının hükmünü ortaya koyması açısından, Hz. Peygamber'in şu sözleri tartışmaya yer bırakmayacak ölçüde açıktır: "Hz. Ali'nin bildirdiğine göre, Nebi (s.a.v.) 7/628 yılındaki Hayber savaşı sırasında;

"Ey insanlar! Ben size kadınlarla müt'a nikâhı yapmanız konusunda izin vermişim. Şüphesiz Allah bunu kıyamete kadar haram kılmıştır. Kim yanında müt'a nikâhıyla bir kadın varsa onu bıraksın"⁶¹; Hz. Peygamber aynı yasağı vedâ hutbesinde tekrar hatırlatmıştır.⁶²

Müt'a nikâhının hükmü hakkında değişik görüşler ileri sürülmüştür. Cumhura göre böyle bir nikâh batıldır.⁶³ İmam Mâlik'ten haram olduğu yönünde rivayet nakledilmektedir. İbn Hazm, "Müt'a nikâhı Hz. Peygamber zamanında helal idi, daha sonra Allah, Peygamberinin lisanı ile neshederek kıyamete kadar kesin olarak yasakladı"⁶⁴ demektedir. Müt'a nikâhı toplum içerisinde kötü neticelere müsait bir nikâhtır.

8. Nikâhta alenilik

Evlilik akdinde icab ve kabul ile rıza ortaya konulduktan sonra gündeme gelen önemli husus, evliliğin aleni oluşudur ki, bu da ilan ve şahitler vasıtasıyla gerçekleşir. Evliliğin gizli olmaması hususunda ittifak vardır. Şahitlik nikâhın

⁵⁸ Yaman, *İslâm Aile Hukuku*, s. 34. Geniş bilgi için bk. Keleş, "Dini Nikâh' Adı Altında Yapılan Gayr-i Resmî Nikah Akdinin Tahkim Yoluyla Sona Erdirilmesi", s.195.

⁵⁹ Nisâ 4/21-24.

⁶⁰ Yaman, *İslâm Aile Hukuku*, s.29.

⁶¹ Buhârî, Nikâh 22.

⁶² Buhârî, Nikâh 22, 31; Müslim Nikâh 29-32; İbn Mâce, Nikâh 44.

⁶³ Kudûrî, *el-Kitâb*, III, 20; İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, Beyrut, ts., IX,127-130.

⁶⁴ İbn Hazm, *Muhallâ*, IX,127-130; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, III, 142.

açık ve aleniliği için bir vesikadır. Akitlerde şahitlik, genellikle anlaşmazlık halinde tarafların haklarını korumada ispat kolaylığı sağlar.

Gizli nikâha gelince: Evlilikte şahit bulundurma zorunluluğu nikâh akdinin cemiyetin tümünün haberdar olması ve evliliği kabullenmesi içindir. Bu sebeple İslâm hukukçularının çoğunluğu ilgili âyet⁶⁵, “iki şahit olmadan nikâh caiz değildir” (لا يجوز نكاح بغير شاهدين)⁶⁶ ve “ veli ve iki adaletli şahit olmadıkça nikâh olmaz”⁶⁷ gibi hadislerden hareketle akdin sıhhati için şahitliği şart koşarlar. Şahitlerin görevi, şahit oldukları nikâhı gizlemek değil, onu uygun biçimde başkalarına duyurmaktır. Özellikle Mâlikîlere göre nikâh akdinin şahitlerle anlaşarak gizlenmesi, bu akdin sıhhat şartına aykırıdır; dolayısıyla ilan edilmeyen nikâh geçersiz olup, zina sayılır.⁶⁸ Zira evlilik açık ve aleni, zina ise gizli ve kapalıdır.

9. Evlenmenin hükmü

İslâm’da evlenmenin hükmü genel olarak sünnet olmakla birlikte evlenecek adayların durumuna göre farz, vacip, haram veya mekruh olabilmektedir. Evlilik kurumunu işin başında iken tehlikeye atmamak için;

Eşine zulüm yapacağından korkan, aile hukukuna riayet edememe endişesi taşıyan bir kimsenin evlenmesi *tahrîmen mekruh*, evlenince, eşine zulüm yapacağına kesin gözüyle bakılan kimsenin evlenmesi ise *haram* kabul edilmiştir.⁶⁹ Bu durumda kişi kendisinde evliliğin devamına engel olacak fiziksel veya ruhsal rahatsızlık varsa böyle bir girişimde bulunmamalıdır. Böyle kimselerin evlenmesinin haram veya tahrîmen mekruh ilan edilmesi aileyi olası bir tehlikeye karşı tarafları sorumlu davranmaya sevk etme amacına yöneliktir.

10. Şiğâr nikâhının yasak oluşu

Şiğâr nikâhı kadınların mehrine mahsuben başka bir kadın verilmesi şartıyla akdedilen nikâhtır. Şöyle ki: İki erkekten her biri kendi kızını veya kızkardeşini diğerine verse ve karşılıklı olarak mehirden birbirlerini muaf tutsalar şiğâr nikâhı yapmış olurlar ki halk arasında buna *berdel* denilmektedir. Böylece her iki taraf hiç mehir ödemediği ve kadınlar da hiç mehir almadan

⁶⁵ Bk. Bakara 2/282.

⁶⁶ Buhârî, Şehâdet, 8.

⁶⁷ Ebû Davûd, Nikâh, 19.

⁶⁸ Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâi’*, II, 253.

⁶⁹ Şirazî, *Mühezzeb*, II, 34; İbn Kudâme, *Muğnî*, VI, 446; Mevsilî, *İhtiyâr*, II, 82; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, II, 2; Yazır, M.Hamdi, *Hak Dini Kur’ân Dili Türkçe Tefsir*, İstanbul, t.s., II, 1332; Hallâf, Abdülvehhâb, *İlmu Usûli’l-Fıkıh*, b.y. t.s., s. 116.

evlendirilmiş olurlar. Şiğâr nikâhında kadınlara değer verilmeyip kendileri adeta meta yerine konulmuş olduğundan bu haliyle şiğâr nikâhı adeta bir trampa alışverişi gibi olmaktadır.⁷⁰

Bu tip nikâh, cahiliye Araplarında yaygındı.⁷¹ Böyle bir evlilik, kadınların haklarının çiğnenmesinden dolayı sünnet tarafından yasaklanmıştır. Hz. Peygamber “ لا شغار فى الاسلام: *İslâm'da şiğâr evliliği yoktur*”⁷² buyurmuştur.

Yukarıdaki hadis üzerinde Hanefiler hariç diğer mezhepler düşünüp illet tespitine gitmemiş ve şiğâr nikâhını mutlak olarak caiz görmemişlerdir.⁷³ Hanefiler ise şöyle bir değerlendirmede bulunmuşlardır: Şiğâr nikâhı, kadınlar birbirinin mehri olarak kabul edildiklerinden ve mehirden mahrum bırakıldıklarından dolayı yasaklanmıştır. Burada sahih olmayan, nikâh akdi değil, mehrin bulunmayışıdır. Dolayısıyla nikâh akdi sahihtir ve mehr-i müsemmâ fâsıt olduğundan karşı tarafa mehr-i misil ödenmesi gerekir derler.⁷⁴ Şiğâr nikâhında her bir evlenecek kadın ayrı değerlendirilir ve İslâm'ın kendisine verdiği mehir hakkını kadın hür iradesi ile belirlerse ileride yaşanması muhtemel olumsuzluklar en aza indirilmiş olur.

11. Düğün masraflarında itidalli olmak

Evliliklerin düğün töreni ile duyurulması, bu vesileyle akraba ve dostların bir araya gelmesi, onlara ikramda bulunulması, eğlenilmesi âdet olmuştur. Düğünlerin en önemli işlevi, evliliği duyurma vesilesi oluşudur.⁷⁵ Yuvarın kuruluşunu adeta bir bayram olarak telakki eden İslâm Peygamberi, bunun bir merasimle kutlanmasını istemiştir.

H. Peygamber'in, evliliklerinde yemek ikram ettiği bilinmekte ve Ensar'dan bir kadınla evlendiğini söyleyen Abdurrahman b. Avf'a “ أَوْلِمَ وَ لَوْ بِسَاءَةٍ: *Bir koyunla da olsa ziyafet ver*”⁷⁶ dediği rivayet edilmektedir.

Müslümanın genel hayatında olduğu gibi düğününde de İslâm'a yakışmayan her şeyden ve bu arada israftan kaçınılmalıdır. Aşırı masraflı bir düğünle eşleri ve yakınlarını bitmek tükenmek bilmeyen bir borca sokarak aslında

⁷⁰ Kâsânî, *Bedâi'*, II, 278; Çeker, *İslam Hukukunda Akidler*, s. 266.

⁷¹ Karaman, Hayreddin, *İslâm Hukuk Tarihi*, İstanbul 1989, s.46.

⁷² Buhârî, Nikâh 28; Müslim, Nikâh, 50; Ebû Davûd, Nikâh, 14.

⁷³ Sehnûn b. Saîd et-Tennûhî, *Müdevvenetü'l-Kübrâ*, Beyrut, ts., II, 98; Kâsânî, *Bedâi'*, II, 278; Cezîrî, Abdurrahman, *Kitâbü'l-Fıkh Ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa*, İstanbul 1986, IV, 126 vd.; Çeker, Orhan, *İslam Hukukunda Akidler*, İstanbul 2006, s. 266.

⁷⁴ Kâsânî, *Bedâi'*, II, 278.

⁷⁵ Yaran, “Aile Hayatı”, s. 605.

⁷⁶ Buhârî, Nikâh 7, 54; Müslim, Nikâh 79-80; Tirmizî, Nikâh 10; Nesâî, Nikâh 67.

kurulmaya çalışılan yeni yuvayı ve beraberinde oluşacak yeni akrabalık bağları maddi hırs uğruna feda edilebilmektedir. Hasılı düğünlerde sadelik özendirilmeli, evlilik taraflara aşırı külfet yüklememelidir. Çünkü Hz. Peygamber “*Nikâhın hayırlısı külfetsiz olanıdır*”⁷⁷ buyurmaktadır.

12. Düğün için ekonomik destek sağlanmak

Yoksulluk aile kurumunun dağılmasında önemli etkenler arasında yer almaktadır. Bu sebeple devletin vatandaşına farklı yollarla iş imkanı sağlaması, bu mümkün veya işe rağmen geliri yeterli değilse mevcut sosyal yardım yönetiminin daha etkin hale getirilmesine ihtiyaç vardır.

III. Aile Kurumunun Sağlıklı Şekilde Sürdürülmesindeki Ahlaki ve Hukuki Bir Kısım İlkeler

İslâm’a göre nikâh, eşlerin birbiriyle evlenmeye Allah adına ahitleşmeleriyle başlar. Böyle başlayan bir evlilik bir kısmı ahlâki bir kısmı hukuki ilkelerle devam eder.

A. Aile Kurumunun Devamında Önemli Olan Bazı Ahlâkî İlkeler

1- Eşlerden her biri diğerine karşı davranışlarında empati ile hareket etmelidir. Aile hayatının huzurlu şekilde devam etmesi için eşlerden her biri kendisi için istediğini karşısındaki Müslüman kardeşi için de talep eden, meseleye tersten bakıldığında kendisine yapılmasını istemediği bir tavır, davranış aynı zamanda dinde kardeşi olan eşine karşı göstermemelidir. Çünkü Hz. Peygamber, “*لا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ*”: *Sizden biriniz kendisi için istediğini Müslüman kardeşi için de istemedikçe (kâmil manada) iman etmiş olamaz*”⁷⁸ buyurmaktadır.

Hadis, bireysel ilişkilerin empati temeli üzerine bina edilmesini öngörmektedir. Başkalarına yönelik bütün eylemlerin gönül kıtası/ölçüsü; karşı tarafa geçip olaya tersten bakabilmemiz, aynı eylemin bize yönelik yapılmasını kabul edip etmeyeceğimizdir. Eğer gönlümüz bunu kabul ediyorsa yapabiliriz; kabul etmiyorsa yapamayız, yapmamalıyız. Günümüz toplumunun problemlerinden biri olan sözlü ve fiili aile içi şiddet konusuna bir de bu açıdan bakıldığında bu hadisteki tavsiyeden ne kadar uzaklaşıldığı daha iyi anlaşılacaktır. Empati bu manada doğru eylem sergilemede yardımcı olacak, olası boşanmaların önüne geçecektir.

⁷⁷ Nesâî, Nikâh, 31; Ebû Dâvûd, Nikâh 32.

⁷⁸ Buhârî, İmân 7; Müslim, İmân 71, 72; Tirmizî, Kıyâme 59; Nesâî, İmân, 19, 33.

Hız. Peygamber'in vedâ hutbesinde "Ey insanlar! ... siz kadınları Allah'ın emaneti olarak aldınız"⁷⁹ buyruğu hatırdan çıkarılmalı ve emanet sahibine karşı sorumluluk bilinci ile hareket edilmelidir.

2. Birbiriyle iyi geçinmek ve bu hususta fedakâr olmak. Eşler mutluluk, sevinç ve kederi paylaşmalılar. Sevinçler paylaşıldığı gibi kederler de paylaşılır. Eşler her zaman birbirine destek vermeli, birbirini yıkayan iki el gibi olmalılar. Birbirinin teselli kaynağı olabilmeliler. Çünkü hayat, her zaman pembe bulutların üzerinde devam etmez. İnişi-çıkışı, fırtınaları ve engebeleri olduğu da hatırdan çıkartılmamalıdır. İlişkilerin temeline oturan bu zihniyetin, adaleti aşan bir özellik arz edip her türlü ilişkiye sadaka değeri kazandıracığı unutulmamalıdır.⁸⁰

Her iki eş de geçim ehli olmaya gayret etmeli. Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî şöyle der: "Gül, o güzel kokuyu diken ile hoş geçindiği için kazandı. Bu hakikati gülden de işit: bak, o ne diyor: "Dikenle beraber bulunduğum için neden gama düşeyim, neden kendimi kedere salayım? Ben ki, gülmeyi kötü huylu dikenin beraberliğine katlandığım için elde ettim. Onun vesilesiyle âleme güzellikler ve hoş kokular sunma imkânına kavuştum..."⁸¹

Kur'ân-ı Kerim'de "... eğer onlardan hoşlanmıyorsanız sabredin, hoşlanmadığınız bir şeyi Allah çok hayırlı kılmış olabilir."⁸² Buna göre eşin fizik yapısından veya bazı tutum ve davranışlarından hoşlanmayan kişinin evlilik birliğini acele bir kararla sona erdirmemesi gerekmektedir. Çünkü olayın görünen yüzünün ötesinde gözden kaçırılan pek çok olumlu yönleri bulunabilir.⁸³

Hız. Peygamber de bir hadisinde "Bir mümin bir mümin kadına buğzetmesin. Şayet kadının bir huyu hoşuna gitmezse, hoşlanacağı bir huy onda vardır (başka bir huyunu beğenir)"⁸⁴ buyurmaktadır. Bu itibarla arzu edilmeyen bir huy sebebiyle hemen kadını boşama yolunun tercih edilmemesi, bilakis onun güzel ve olumlu yönlerinin nazarı dikkate alınarak birlikteliğin devamının sağlanması gerekir.

3. Sevgi, saygı ve merhamet. Muhabbet ailenin mayası ve gıdasıdır. Sevgi aile bireylerini birbirine bağlayan en güçlü bağıdır. Muhabbetin azaldığı ve

⁷⁹ Buhârî, Hac 132; Müslim, Hac 147; İbn Hanbel, Müsned, VII, 307, 330, 376.

⁸⁰ Buhârî, Cenâiz 37; Merdâ 75; Vesâyâ 2; Müslim, Vasiyet 5; Dârimî, Vesâyâ 7; Köse, Saffet, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, Konya 2014, s. 267-268.

⁸¹ Mevlânâ, Celaleddin Rûmî, *Mesnevî*, III, 452.

⁸² Nisâ 4/19.

⁸³ Acar, H.İbrahim, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, Erzurum 2000, s. 18.

⁸⁴ İlgili hadis için bk. Şevkânî, *Neylül-Evâtâr*, VI, 213; Miras, Kamil, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecdîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Ankara 1981, XI, 326-327.

hoyratça yıpratıldığı hallerde, aile sarsılmaya başlar.⁸⁵ Sevgi karşılıklıdır; kişi sevdiği kadar sevilir. Eşler birbirine karşı saygılı olmalı ve yine her biri diğerinin akrabalarına karşı saygı ve hürmette kusur etmemelidir. Kendi ailesine karşı sevgi ve saygı bekleyen eş, önce kendisi bu saygı ve sevgiyi eşinin ailesine karşı göstermesi; saygı ve hürmette kusur etmemesi gerekir. Çünkü sevgi de nefret de karşılıklı oluşan bir duygudur.

4. Sadakat, güven ve dürüstlük. Evlilik kurumunun devamında eşler arası güven önemlidir. İletişimsizlik veya sahte davranışlar eşler arasındaki güvensizliğin belirtileridir. Bu sebeple eşler arasındaki sevgi, saygı ve güven duygusunun zarar görmemesi için koca uzunca bir seyahate çıkmışsa, evine geceleyin aniden baskın yapar gibi habersizce gelmemeli, önceden, telefon gibi iletişim aletlerini kullanarak döneceğini haber vermelidir.⁸⁶

Mülâane (lian): Karşılıklı lanetleşmektir. Kocanın karısına zina isnadında bulunması ve dört şahit getirememesi sonucunda karı ile kocanın, hakim huzurunda şer'î usûlüne uygun olarak dörder defa şahadette bulunduktan sonra kendilerine lânet ve gazap okumalarıdır.⁸⁷ Koca, "zina isnadında doğru olduğuna, eğer yalancılardan ise Allah'ın lânetinin üzerine olmasını"; kadın da, kocasının kendisine zina isnadında yalancı olduğuna, eğer doğru ise Allah'ın gazabının üzerine olmasını yeminle ifade eder. Bundan sonra hakim aralarını ayırır. Buna lian veya karşılıklı lanetleşme anlamında mülâane denir.⁸⁸ Bu durumda taraflardan birisi yalan söylemektedir. Çünkü bir suçun hem işlenmiş hem işlenmemiş olması muhaldir. Aralarında bazı farklı görüşler olmakla birlikte cumhura göre lian sebebiyle meydana gelen ayrılık eşler arasında ebedi haramlık doğurur.⁸⁹ Bunda, lian işleminden sonra eşlerin birbirlerine olan güven duygusunun ve karşılıklı saygının yok olmasının büyük payı vardır.

Aşırı güvensizlik ve kıskançlıktan sakınmak da eşlerin dikkat etmesi gereken bir diğer husustur. Zira insanları en çok rahatsız eden şeylerden biri, kendilerine karşı duyulan itimatsızlıktır. Eğer bu konuda çok ciddi sebepler ortaya çıkarsa birbirlerini suçlamadan önce, oturup konuşmayı denemelilerdir. Yoksa ufak meseleler içinden çıkılmaz hal alır.

⁸⁵ Ebû Zehre, Muhammed, *Tanzîmü'l-İslâm li'l-müctema'*, Dâru'l-fikru'l-Arabi, t.s., s.50.

⁸⁶ İlgili hadis için bk. Şevkânî, *Neylü'l-Evtâr*, VI, 213; Miras, *Tecrid-i Sarih*, XI, 326-327.

⁸⁷ Nûr 24/6-9.

⁸⁸ Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1998, s.260. Geniş bilgi için bk. İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 95-101.

⁸⁹ Bilmen, *İstîlâhat*, II, 336-338; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s.260.

Hayatın her safhasında önemli olduğu gibi aile içi ilişkilerde de dürüstlük önemlidir. Karşılıklı güveni sarsacağı için yalandan sakınmak gerekir. Yalanın beyazı olmaz, yalan kirlidir.

Eşler birbirinin kusurlarını başkalarının yanında onu mahcup edecek tarzda tenkit etmemelilerdir. Çünkü *“Kadınlar sizin için, siz de onlar için bir elbise gibisiniz”*⁹⁰ âyetinin önerdiği; eşlerin birbirini kusurlarını gizleme tavsiyesine aykırı davranmış olur.

Dürüstlük iki tarafın birlikte özen göstermeleri gereken hususlardan biridir. Eşler birbirine karşı, olduğu gibi görünmek durumundadır. Alman düşünür Goethe (ö.1832) *“Aile, kişinin olduğu gibi görüldüğü yerdir”* der. Orada politik ve yapmacık davranamaz. Gerçek sonunda ortaya çıkacağı için başından itibaren doğal davranmak gerekir. Bu sebeple evliliğin sağlıklı kurulup yürümesi açısından her halükarda doğruluk üzere devam etmesi, arada güveni zedeleyecek söz ve davranışlardan uzak durulması gerekir.

5. Çok küçük sıradan işlerde bile istişareye önem verilmelidir. Bir kimse eşine tercihini sorduğu zaman ona değer vermiş olur ki bu onu memnun edecektir.⁹¹ Ayrıca verdiğiniz pek çok karar eşinizin ve çocuklarınızın hayatını da etkileyeceği unutulmamalıdır. Peygamberler dünyanın en akıllı ve zeki insanları arasından seçilir ki peygamberlere ait sıfatlardan *“fetânet”* bunu ifade eder.⁹² Hz. Peygamber yapılacak pek çok işte eşleriyle istişare ederdi. Dinin bir emri olan istişare⁹³ sorumluluğun paylaşımı, başkalarının akıl ve tecrübesinden istifade etmenin yollarından biridir.

“Kadının aklı ile hareket etmeyeceksin, Hz. Adem’i aldatan ve Cennetten çıkışlarına Hz. Havva sebep olmuştur” şeklindeki bir anlayış dini metinlere tamamen aykırıdır. Çünkü Hz. Adem’i aldatan Hz. Havva değil, şeytandır.⁹⁴ Kadınlar da biyolojik ve duygusal bazı farklılıklar hariç erkeklerle aynı bilgi ve becerilerle donatılmış varlıklardır.

B. Hukuki Önlemler

1. Evlilik akdinin tabii bir sonucu olan nafaka ve mehri koca ödeyecektir. İslâm hukukunda mehir evlenecek kızın ailesine değil, doğrudan kendisine verilmekte veya doğrudan ona borçlu olunmaktadır. Üstelik kadın almış oldu-

⁹⁰ Bakara 2/187.

⁹¹ Demirci, Senai, *Ve Aşk Evliliğin Ellerinden Tuttu*, İstanbul, 2005, s. 22.

⁹² Gölcük, Şerafeddin-Toprak, Süleyman, *Kelâm*, Konya 1988, s. 285.

⁹³ Bk. Şûrâ 42/38.

⁹⁴ Bakara, 2/36; Araf, 7/20.

ğu bu mehir karşılığında çoğunluk fukahâya göre herhangi bir çeyiz hazırlamak mecburiyetinde de değildir. Diğer mallarında nasıl tasarruf edebiliyorsa bunda da aynı şekilde tasarruf etme hak ve yetkisine sahiptir. Mehir, nikâh esnasında belirtilmemiş olsa bile, hatta verilmeyeceği şart koşulmuş olsa bile yine de evlenen kadın emsal mehre⁹⁵ hak kazanır. Özellikle kocanın sahip olduğu tek taraflı irade beyanıyla boşama yetkisini kötüye kullanması durumunda kadın böyle bir malî imkânla fazlasıyla ihtiyaç duyacaktır. Boşanma hakkının suiistimal edildiği bölgelerde mehir miktarının yüksek tutularak bu suiistimale belirli ölçüde engel olunması da mehrin kadına ve evlilik birliğine kazandırdığı bir avantaj olabilmektedir.⁹⁶

Evlenen çiftlerin kararına göre mehir evlilik anında peşin olarak ödenebileceği gibi bir kısmı peşin bir kısmı daha sonra veya tamamı daha sonra da ödenebilir. Ancak meşru bir sebep olmaksızın koca karısını bain; yani yeni bir nikâhsız evliliği sürdürme imkanı olmayan boşama ile boşamışsa bu durumda daha önce anlaşılan versiyeye mehir, derhal ödenmesi gereken mehir haline gelir. Kadına ödenecek mehir, iddet nafakası ve yeni bir evliliğin getireceği külfet erkeği yuvayı dağıtma noktasında daha dikkatli olmaya sevk edecektir.

2. Tüm hukuk sistemlerinde olduğu gibi İslâm Aile Hukukunun evlenme kadar önemli olan diğer bir müessesesi de aile birliğini sona erdiren boşanmadır. Yani boşanma dün olduğu kadar bugün de toplumların önemli sosyal ve hukuki sorunlarından. Toplumun temelini teşkil eden ailenin boşanma ile yıkılması, eşleri olduğu kadar başta çocuklar olmak üzere ekonomik, sosyal ve psikolojik sonuçları itibariyle yakın ve uzak akrabaları ve sıhri hısımları derinden etkilemektedir. Bu sebeple ailenin kuruluşu kadar sona ermesi de önemlidir.

Evlilik birliğinde eşlerin kurdukları yuvayı ölünceye kadar ayakta tutmaları ve evliliğin –tabii bir olay olan- ölümle sona ermesi asıldır. Evlilik müessesesinin devamlı olması arzu edilen bir durum olmakla birlikte eşler için yaşanan sorunlar çözülemez bir hal almışsa, mutsuzluk ve huzursuzluk kaynağı haline gelmiş bir evliliği sürdürmek de çoğu zaman fertler ve toplum için telafisi zor sonuçlar doğurabilmektedir.

İslâm hukuku ise bu noktada iki temel yaklaşım sergilemektedir. Öncelikle evlenme akdinin sürekli olmasını arzu edip, sebepsiz yere bozulmasına

⁹⁵ Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 64; Mv.F, “Mehr”, Kuveyt 2000, XXXIX, 153. Mehr-i misil, evlenen kızın akrabaları arasında her bakımdan kendi konumundaki bir kızınkine göre takdir edilen mehir demektir. Bir anlamda rayiç mehir olmaktadır.

⁹⁶ Aydın, “Aile Hayatı”, II, 218.

bazı ağır manevi yaptırımlar getirmekle bu beraberliğin devamını temin etmekte; diğer taraftan da karşılıklı rıza ile veya belli sebeplere bağlı olarak ya da gerektiğinde yargı yoluyla sona erebileceğini de kabul etmektedir.⁹⁷

Evliliğin sona ermesinde daha çok rastlanılan şekil, kocanın boşaması demek olan *talâktır*. Bunun yanında akit zamanında vuku bulan veya sonradan meydana gelen bir eksiklik veya bozukluk sebebiyle evlilik akdini bozmaktan ibaret olan *fesih*⁹⁸, karşılıklı rıza ile boşanma demek olan *hul'* veya *mahâle'a*⁹⁹, yani kadının, kocasına bir bedel ödeyerek nikâhını izale ettirmesi de evliliği sona erdiren durumlardandır¹⁰⁰. Bir diğeri *tefrîk* denen adlî boşanma, irtidat diye ifade edilen dinden çıkma sonucu meydana gelen boşanma gibi şekiller de söz konusudur.

Boşanma konusunda erkeğin kadına nispetle daha geniş bir serbestlik içerisinde olduğu görülmektedir. Boşanmanın getireceği mali külfetinin kocanın omuzlarında oluşu, kocayı boşama kararından önce dikkatli olmaya iteceği düşüncesine dayanmaktadır. Aynı zamanda kocanın kadın kadar hissi olmaması ve boşanma hakkını genel olarak suiistimal etmeyeceği anlayışı da bu hususta rol oynamaktadır.¹⁰¹

Nikâh cemiyet hayatı için bir nimettir ve birçok faydaları vardır. İnsanlık neslinin güzelce devamına, insanlar arasında ahlaki faziletlerin yayılmasına vesiledir. Bundan dolayıdır ki, bu nimeti güzelce muhafaza etmek gerekir. Nikâhın nimet oluşu, karı ile kocanın güzel imtizacı, huylarının uyuşması halinde tahakkuk eder. Çeşitli sebeplerden dolayı karı ile kocanın bir arada yaşamaları imkânsız hale gelince, boşama imkânı da Allah'ın bir lütfu olmaktadır. Bununla birlikte boşanma ailevi problemlerin çözümünde en son alternatif olarak düşünülmelidir. Çünkü talâk, asıl itibariyle mubah değil memnudur. "Kadınlar size itaat ederlerse, aleyhlerine bir yol aramayın"¹⁰² buyurularak zaruretsiz boşama yasaklanmıştır. Çünkü talâk, nikâh denilen nimete karşı bir küfrân-ı nimettir. Zarurete binaen meşru kılınmış bir ruhsattır. Evliliği, zaruret bulun-

⁹⁷ Yaman, *İslâm Aile Hukuku*, s.69-70.

⁹⁸ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul 1986-1991, II, 293.

⁹⁹ "Milk-i nikâhu mal karşılığında izale etmektir" Bk. Cürcânî, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed, *et-Ta'rîfât*, İstanbul 1318, s.101.

¹⁰⁰ Bakara 2/229. Yazır, Hak Dini, II, 787; Davudoğlu, Ahmed, *Selamet Yolları*, İstanbul, t.s., III, 358.

¹⁰¹ Birekul, Mehmet, "Aile Kurumuna Sosyolojik Bir Bakış: İlk Dönem İslam Toplumu Örneğinde Ailenin Yapısal Özellikleri", 19-20 Nisan 2013, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, BİLSAM ve Malatya Belediyesi işbirliği ile yapılan "Değişen Dünyada Aile" Konulu Ulusal Sempozyum, Malatya 2013, s. 368.

¹⁰² Nisâ, 4/34.

madıkça keyfi uygulamalarla sona erdirecek davranışlarda bulunmak, Allah ve Resulü tarafından tasvip edilmemiş, sû-i edep olarak nitelendirilmiştir.¹⁰³

“Kadınları boşadığınız zaman bekleme sürelerini bitirdiler mi; ya onları iyilikle tutun ya da iyilikle bırakın”¹⁰⁴, “Onları iddet zamanlarında boşayın”¹⁰⁵ âyetleri¹⁰⁶ bir taraftan boşamanın meşruiyetini gösterirken, diğer taraftan da Allah'ın sınırlarına dikkat çekmektedir. Hz. Peygamber de, “أَبْغَضُ الْحَالِ إِلَى اللَّهِ أَطْلَاقُ: Meşru olduğu halde Allah nezdinde en sevimsiz olan şey boşamadır”¹⁰⁷ buyurarak boşama yetkisinin sebepsiz yere kullanılmasının manevi sorumluluğuna vurgu yapmıştır. İslâmî anlayışta evlilikler gereksiz yere bozulamayacağından, kadınların da hiçbir gerekçe yokken boşanma talebinde bulunmaları hoş karşılanmamıştır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v), “Önemli bir neden olmaksızın kocasından ayrılmak isteyen bir kadına cennet kokusu haram olur.”¹⁰⁸, “Hiçbir mazeret olmaksızın boşanmak isteyen kadınlar münafıktır.”¹⁰⁹ buyurmaktadır.

Yukarıda zikredilen hadislerden de anlaşıldığı üzere, maslahat gereği meşru kılınan ve son çare olarak görülen boşanma, hiçbir suretle teşvik edilmemektedir. Teşvik edilen, “وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ...Onlarla güzellikle geçinin. Eğer onlardan hoşlanmıyorsanız, sabredin; hoşlanmadığımız bir şeyi Allah sizin için çok hayırlı kılmış olabilir”¹¹⁰ meâlindeki âyetin gereği olarak, eşlerin birbirleriyle huzurlu bir ortam içinde hayatlarını devam ettirmeleridir. Zira, aile mutluluğu, çocukların huzuru ve iyi yetişmeleri, eşlerin iyi geçinmeleriyle mümkün olabilecektir. Boşanma hakkında araştırma yapan psikologlarda oluşan kanaat, anne babaların aile içerisindeki uyumsuz davranışlardan çocukların fazlasıyla etkilendikleri yönündedir.¹¹¹

¹⁰³ Yazır, Hak Dini, VII, 5046; Davudoğlu, *Selamet Yolları*, III, 361; Bk. Köse, Saffet, *İslâm Hukukunda Hakkın Kötüye Kullanılması*, İstanbul 1997, s.201

¹⁰⁴ Bakara, 2/230-231.

¹⁰⁵ Talak, 65/2.

¹⁰⁶ Bk. Nisâ 4/20; Ahzâb 33/52; Talak 65/2.

¹⁰⁷ Ebû Dâvûd, Talak, 3; İbn Mâce, Talak, 1.

¹⁰⁸ Ebû Dâvûd, Talâk 3; İbn Mâce, Talâk 1.

¹⁰⁹ Tirmizî, Talâk 10; İbn Hanbel, Müsmed, II, 414.

¹¹⁰ Nisâ, 4/19.

¹¹¹ Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, s. 18. Psikolog Prof. Dr. Nevzat Tarhan (25 Nisan 2006- Bugün Gazetesi) “Boşanmış Ailelerin Çocukları Da Boşanıyor” başlıklı yazısında şu bilgilere yer verir: “Boşanmış ailelerdeki çocukların boşanma oranları, diğer ailelerin çocuklarına göre daha yüksektir. Genellikle anne baba boşandıysa, kadın çocuğuna (özellikle kız çocuklarına) 'ben babandan çok çektim, sen oku bir mesleğin olsun. Eğer kocanla geçinemersen güçlü ol, kimseye muhtaç olma' der. Bu durum aslında karı koca arasındaki güveni zayıflatır. Hâlbuki evlilikte güven çok önemlidir. Ön kabul gerçekleşir...”

Evlilik birliğinin devamı sevgi, yardımlaşma, iltifat, insaf ve adaletin mevcudiyetine bağlıdır. Zira zikredilen bu hususlar, karı-koca arasında huzur ve mutluluğun tesis edilmesine önemli derecede etki eder. Saadete vesile olabilecek olan hususların mevcut olmaması ise, eşlerin karşılıklı birbirlerinin haklarına riayet etmemelerine neden olur. Böyle bir ortamın mevcudiyeti, bunun neticesi olarak da aile içerisinde nefretin oluşması halinde dahi, kocanın aceleci davranarak hemen boşama yolunu tercih etmemesi, eşini boşaması halinde muhtemel çıkabilecek problemleri göz ardı etmemesi ve sabırlı olması şu âyetle tavsiye edilmektedir. "... eğer onlardan hoşlanmıyorsanız sabredin, hoşlanmadığımız bir şeyi Allah çok hayırlı kılmış olabilir."¹¹² Buna göre eşin fizik yapısından veya bazı tutum ve davranışlarından hoşlanmayan kişinin evlilik birliğini acele bir kararla sona erdirmemesi gerekmektedir. Çünkü olayın görünen yüzünün ötesinde gözden kaçırılan pek çok olumlu yönleri bulunabilir.¹¹³

Nasların öğretisinden de anlaşılacağı üzere erkekler, eşlerine yumuşak ve hoşgörülü davranmalı, arzu edilmeyen olumsuz davranışlar karşısında sabırlı olmalı ve memnun kalmadıkları olaylara göz yummalılardır. Zira çoğu zaman hayır, insanın kötü gördüğü ve eza duyduğu şeylerde olabilir.

İmam Gazzâlî de, kocanın iyi geçim sahibi olmasının, eşine güzel ahlakla muamelede bulunmasının kadının hakkı olduğunu belirterek, güzel ahlakla kastedilenin kadına eza ve cefa etmemek değil, ondan kaynaklanan sıkıntılar sebebiyle sabırlı davranmak ve Resûlullah'ın yolundan giderek taşkınlıklarına tahammül etmek olduğunu ifade etmektedir.¹¹⁴

3. Eşler aralarındaki anlaşmazlığı kendi başlarına halledemiyorsa, aile büyüklerinin müdahalesi devreye girmektedir. Çünkü Nisâ suresi 34. âyette –nasihat, yatakta yalnız bırakma ve te'dib sırasına göre- zikredilen metotların sonuç vermemesi ve eşler arasındaki geçimsizliğin sona ermemesi halinde, nasıl hareket edileceği bir sonraki ayette şöyle ifade edilmektedir: " وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ خَفِيًّا سَمِيمًا عَالِيمًا خَبِيرًا :Eğer (karı-kocanın) aralarının açılmasından endişe duyarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar uzlaştırmak isterlerse, Allah onların arasını bulur. Çünkü Allah (her şeyi) bilendir, haberi alandır."¹¹⁵

¹¹² Nisâ 4/19.

¹¹³ Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 18.

¹¹⁴ Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 18.

¹¹⁵ Nisâ 4/35.

Ayette zikredilen “.. erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin...” emrinin muhatabı kuvvetli bir görüşe göre hakimlerdir.¹¹⁶ Buna göre problemlerin mahkemeye intikal ettirilmesi halinde hâkim, eşlerin ailelerinden birer hakem tayin eder. Hakemlerin iki tarafın ailesinden seçilmesi,¹¹⁷ aile sınırlarına yabancı kimselerin vakıf olmamaları, eşlerin hususi hallerini nispeten daha iyi bilmeleri her iki tarafın şikâyetlerini açık bir şekilde daha rahat söyleyebilmeleri ve aileden olan kimselerin yabancılara nispetle eşlerin arasını bulmayı daha ziyade arzu edebilecekleri bakımından uygun olduğu ifade edilmektedir. Bugün aile içinde ya da eşlerin yakınlarının devreye girme- siyle çözülmesi gereken sorunları kamuoyu önünde tartışarak aileyi linç eden TV programları yoluyla mahremiyet mefhumu ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Seyircilerin önünde tarafların birbirlerine söylemedikleri söz bırakmamaları teşvik edici özelliği sebebiyle mahremiyete büyük zarar vermekte ve aile içindeki kırık ve çatlakları büyüterek tamir imkânını ortadan kaldırmaktadır.¹¹⁸

Eşleri barıştırma teşebbüsünde hakemlerin başarısız kalmaları halinde bir ümit mevcutsa yeni bir hakem heyeti tayin edilebilir.¹¹⁹

Bütün yollar denenmesine rağmen aile içi anlaşmazlık çözüme kavuşturulamıyorsa böyle bir durumda dahi İslâm, eşlerin iyi düşünmelerine ve doğru karar verebilmelerine fırsat tanımak için sünnete uygun bir tarzda boşanmayı tavsiye etmektedir. Erkek karısını bir talakla boşamalı, buna mukabil kadın da üç aya yakın evlilik evinde kalmalıdır. Bu süreyi kocasının evinde geçiren kadınla erkek arasında karı-koca ilişkisi olmamalıdır. Bu tarzda iddet beklenilmesinden maksat şudur: Umulur ki sınırları yatışan ve ayrılığın neticesinin hayatları üzerindeki tesirlerini gören iki eş arasında anlaşmanın ve saadetin iadesi için kendilerine yeterli fırsat verilmiş olur. Böylelikle aralarındaki anlaşmazlık-

¹¹⁶ YAZIR, *Hak Dini*, II, 559.

¹¹⁷ Tarafların akrabalarından hakemlik yapabilecek şahısların bulunamaması halinde yabancı kimselerden hakem tayini yapılır.

¹¹⁸ Köse, Saffet, “Günümüz Türk Aile Dokusunda Zihniyet Değişikliği Üzerine Gözleme Dayalı Bir Analiz”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 15, 2010, s. 170.

¹¹⁹ Bu husus *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi*'130.maddesinde şöyle ifade edilmektedir: “Zevceyn beyninde niza’ ve şikak zuhur edip de tarafeynden biri hâkime müracaat ederse, hakim tarafeyn ailelerinden birer hakem tayin eder. Bir veya iki taraf ailesinden hakem tayin olunacak kimse bulunamaz veya bulunup da hakem olacak evsafı haiz olmazsa hariçten münasiplerini tayin eder. Bu suretle teşekkül eden aile meclisi tarafeynin ifadat ve mufadatını tedkik ile beynlerini islah çalışır. Kabil olmadığı surette kusur zevcede ise beynlerini tefrik eder. Ve zevcede ise mehrin tamamı ya da bir kısmı üzerine muhâla’a eyler. Hakemler ittifak edemezlerse hakim evsaf-ı lazimeyi haiz diğer bir heyeti hakemiyye ve tarafeyne karabeti olmayan üçüncü bir hakem tayin eyler. Hakemlerin verecekleri hüküm kat’i ve nâ-kâbil-i itirazdır.”

lar giderilmiş, sükûnet ve sevgi aile yuvasına avdet etmiş olur. Ric'î boşamada yeni bir evlilik akdine gerek olmadan birbirlerine dönmeleri mümkün olduğundan bu dönmeyi sağlayacak fiiller de caizdir. Bu sebeple kadının ric'î talaktan dolayı iddet beklerken eşine karşı süslenmesinin mendup ve müstahsen kabul edilmiştir.¹²⁰

Kısaca pişman olmamak, acı çekmemek ve ilerde doğacak barış fırsatlarını değerlendirebilmek için mutlaka boşamaların sünnet üzere yapılması gerekir. Zira umulmadık bir zamanda kalpler yeniden birbirine ısınabilir. Ancak bu bekleme ve sabır dönemi eşler arasındaki buzların çözülmesine kifayet etmemiş ise, bu durumda evlilik birliğinin devamına hiçbir engel kalmamış olacaktır.¹²¹

Bu arada şunu da ifade etmek gerekir ki, boşama yetkisini elinde bulundurmak hak değil sorumluluktur. Çünkü boşama yetkisini kullanmak; gerçekten dinin kabul ettiği bir gerekçe yoksa caiz değildir ve gerek eşi gerek çocuklarının başına geleceklerden hem dünyevi olarak hem uhrevi olarak sorumlu olmayı gerektirir. Bu sebeple böyle bir sorumluluktan kadınlar kendileri istemedikçe muaf tutulmuşlardır. Nikâh akdi esnasında veya sonrasında boşama yetkisinin bir kısmının veya hepsinin kendisine devredilmesini kadının talep etmesi, erkeğin de buna razı olması durumunda yetki devri gerçekleşir ki buna *tefvîdu't-talâk* denilmektedir.¹²²

Buna göre kadın nikâh esnasında veya sonrasında mutlak, geniş bir yetki talebinde bulunarak boşama salahiyetini elde edebilir. Kadın elde edilen bu salahiyet neticesinde dilediği zaman hâkim hükmüne ihtiyaç olmaksızın bizzat veya vekili aracılığıyla boşanma iradesini açıklayarak kocasından ayrılabilir. Koca iradeli birisi değil de karısını basit gerekçelerle boşayıp yuvayı dağıtacak karakterde birisi ise ve kadın bunu fark etmişse boşama yetkisinden bir kısmını elinde bulundurması aileyi olası yanlışlıklardan koruma anlamında önemli bir tedbir olacaktır.

4. Üç boşama hakkının tamamının kullanılması durumunda şer'î tahlil zorunluluğu

Kocanın bir evlilik içinde sahip olduğu boşama hakkı üçtür. İlk ikisinde koca dilerse belirli şartlarla boşamış olduğu eşine geri dönebilir. Bu geri dönüş bâin boşamada yeni bir nikâhla olur, ric'î boşamada ise yeni bir nikâha gerek

¹²⁰ Bilmen, *Istılâhât*, II, 388; Miras-Nâim, *Tecrid-i Sarih Tercemesi*, XI, 333.

¹²¹ Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, s. 43.

¹²² Bilmen, *Istılâhât*, II, 177. Tefvîdu't-talâk'ın meşruiyetini gösteren âyet ve hadisler için bk. Ahzâb 33/28-29; Buhârî, Talâk 5; Müslim, Talâk 26; Ebû Dâvûd, Talâk 12; Tirmizî, Talâk 4.

olmadan eşler tekrar evliliğe devam edebilirler. Üçüncü boşama hakkını da kullanan koca, istese bile ne yeni bir nikâhla ne de nikâhsız olarak eski eşine geri dönebilir. Bu tür bir ayrılığa büyük ayrılık (beynûnet-i kübrâ) denir. Bu şekilde kesin olarak ayrılmış eşlerin tekrar bir evlilikte birleşebilmeleri için kadının bir başkasıyla hileli olmayan bir evlilik yapması ve bu evliliğin de zıf ile fiilen başlaması gerekmektedir. İşte bu ikinci evlilik ölümle veya boşanma ile sona ererse; ölüm olmuşsa ölüm iddeti, boşanma meydana gelmişse boşanma iddeti bekledikten sonra kadın isterse yeni bir nikâhla tekrar birinci eşiyile evlenebilir.¹²³ Eşini seven ve ondan ayrılmak istemeyen koca böylesi bir yaptırımla muhatap edilerek, şayet eşini bir başkasıyla paylaşmak istemiyorsa bu durumda evliliğine sahip çıkması gerektiği öğretilmektedir. Aynı zamanda bu tedbir tek taraflı irade beyanıyla hukuken kolaylaştırılan boşanmaların suiistimal edilmesinin önüne geçilmesi düşüncesiyle getirilmiştir. Bunun önemli ölçüde etkili olduğunu da söylemek gerekir. Ne var ki İslâm hukuk tarihinde üç talâkla boşanmış eşlerin tekrar bir araya gelmelerini sağlamak üzere hileli evliliklerin (hülle) yapıldığı da olmuştur.

5. Kadının ve bazı durumlarda erkeğin iddet beklemesi

İddet, kocası ölen, ya da karı-koca hayatı yaşadktan sonra boşanan veya evliliği feshedilmiş olan bir kadının yeni bir evlilik yapabilmek için beklemek zorunda olduğu süredir.

Evliliğin sona ermesinin ardından kadın için getirilen iddet yükümlülüğü, ilk planda kadının önceki kocasından hamile olup olmadığının anlaşılması ve böylece nesebin karışmasının önlenmesi amacına yönelik bir tedbir gibi görünür. Ancak iddet ric'î talakta kocaya, bâin talakta iki tarafa birden yeniden düşünme imkânı vermesi, kadını etrafında oluşabilecek kötü zan ve niyetlere karşı koruması, evliliğin kocanın ölümüyle sona ermesi halinde ölen kocanın hatırasına saygı ve yuvaya bağlılığı simgelemesi, kadının yeni bir hayata ve muhtemel bir evliliğe kendini hazırlamasına imkân vermesi gibi başka önemli amaç ve hikmetler taşır. İddet aile bağını koruyucu, evlilik kurumunun önemini hatırlatıcı bir işleve de sahiptir. Böyle olunca iddetin sadece hamileliğin tespiti ve nesebin karışmasının önlenmesi amacıyla sınırlandırılması doğru olmaz ve bu konuda Kur'an'da öngörülen süreler taabbüdî nitelikte hükümlerden sayılır.

¹²³ Bakara 2/230: " فَإِن طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَيْثُ تَنكِحَ زَوْجاً غَيْرَهُ فَإِن طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَن يَتَرَاجَعَا إِن ظَنَّا أَن اللَّهَ يَفْعِلُ مَا يَشَاءُ عِندَهُ " Eğer erkek kadını (üçüncü defa) boşarsa ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu yeniden alması kendisine helal olmaz. Şayet bu kişi de boşarsa her ikisi de Allah'ın sınırlarını muhafaza edeceklerine inandıkları takdirde yeniden evlenmelerinde bir sakınca yoktur."

Dolayısıyla kadının hamile olup olmadığının tıbben anlaşılabilirdiği belirtilerek iddet beklemeye artık gerek bulunmadığı ileri sürülemez.¹²⁴

Vefat iddeti bekleyen kadına üstü kapalı evlenme teklifinde bulunulabileceği¹²⁵, böyle birine veya bâin talâk sebebiyle iddet bekleyen kadına açık biçimde ve ric'î talak sebebiyle iddet bekleyen kadına gerek açık ve gerekse üstü kapalı bir şekilde evlenme teklifinde bulunulamayacağı hususunda görüş birliği vardır. Bâin talâkla boşanan kadına iddet içerisinde üstü kapalı teklifte bulunmanın hükmü ise tartışmalıdır. Fakihlerin çoğunluğu bunu caiz görürken Hanefîlerle bir kısım Şâfiî ve Hanbelî fakihî, eşlerin anlaşması halinde yeni bir akitle evlenmeleri mümkün olduğu için böyle bir teklife cevaz vermez.¹²⁶

Ric'î veya bâin talaktan dolayı kadının bekleyeceği iddet süresini kocasının evinde geçirmesi içerisinde evliliğin tekrar onarılması gayesini barındırır. O halde gerek ric'î gerek bâin talaktan dolayı iddet bekleyen bir kadına iddeti sona erinceye kadar kocası dışında bir başkasının evlilik teklifinde bulunamaması, aslında önceki evliliğin mümkün olduğunca geriye kalan evlilik bağları ile sürdürülmesine yönelik bir amacı taşır.

İddet, gerek ric'î gerek beynûnet-i suğra şeklinde meydana gelen boşamalarda duruma göre eşlere düşünme imkanı sağlayarak ric'î boşamada yeni bir nikâha ihtiyaç duymadan, beynûnet-i suğrada ise yeni bir nikâhla tekrar bir araya gelme imkânı sağlamaktadır. Bu yönüyle de iddet aileyi koruyucu öneme sahiptir.

6. Aile yuvasını tehdit eden diğer bazı etkenlerin yasaklanmış olması

İslâm'da aileyi korumaya yönelik tedbirler arasında insanların akıllarını devre dışı bırakarak, ahlaki bozulmalara yol açan, aile içi şiddetin ortaya çıkmasına, neticede ailelerin dağılmasına neden olan alkol ve uyuşturucu kullanımını yasaklanmıştır.¹²⁷ İçki birey ve toplumların maddi manevi güçlerini heba eden bir illettir. İslâm bu pis ve yıkıcı illetten toplumu kurtarmayı on dört asır önce başarmıştır. Ayrıca pek çok aileyi ekonomik anlamda çökerten, kişileri altından kalkamayacağı borç batağına sürükleyerek strese sokan, neticede pek

¹²⁴ Acar, H.İbrahim, "İddet" *DİA*, İstanbul 2000, XXI, 467. Ayrıca bk. Hallâf, Abdulvahhab, *Ahkâmü'l-ahvâlî's-şahsiyye fi's-şer'iatî'l-İslâmiyye*, Kuveyt 1990, s. 167; Ebû Zehre, Muhammed, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, Kahire, t.s., s.372; Husarî, Ravza Cemal, *Fıkhu el-Hasen el-Basrî el-mukâran ale'l-mezâhibi'l-erbaa*, Beyrut-Dımaşk 2006, III, 278.

¹²⁵ Bakara 2/235.

¹²⁶ Acar, H. İbrahim, "Nişan", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII, 153.

¹²⁷ Bakara 2/219; Mâide 5/90-91.

çok ailenin dağılmasına neden olan kumar¹²⁸ ve faiz her çeşidiyle İslam'da haram kılınmıştır.¹²⁹

7. İslâm aile hukukuna göre eşin ve çocukların nafakasını yeterli ve helalinden temin etmek kocanın görevidir.¹³⁰ Helal lokmalar ailede huzurun kaynağı olduğu gibi, haram lokmalar da huzursuzluğun kaynağı olacağı asla unutulmamalıdır.

Sonuç

İnsanlık tarihi kadar geçmişe sahip olan aile, tarihin her döneminde bireyleri ve toplumları doğrudan ilgilendiren bir kurum olduğu için hakkında yasal düzenlemeler yapılmış, tezler ve edebi eserler yazılmıştır. Başlangıcı ilahi irade ile kurulan aile, içerisinde huzura kavuşulacak bir yer, sevgi ve merhametin hakim olduğu bir kurum olarak kurulup sürdürülebilmesi için aile bireylerinin hak ve sorumlulukları Kur'ân, Sünnet ve müçtehitlerin bu iki kaynaktaki bilgilere getirdikleri yorumlarla ayrıntılı olarak tespit edilmiştir. Bu hak ve sorumlulukların bir kısmı hukuki iken bir kısmı dini ve ahlâkî ilkeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Hukukla kurulan aile kurumunun sürdürülmesinde ahlak ilkelerinin hukuk ilkelerinden daha etkin olduğu görülmektedir. Eş seçiminden, evliliğe karar verilmesine, eşleri birbirlerine ve ailenin diğer üyelerine karşı hak ve sorumluluklarına, evlilik devam ederken ortaya çıkan problemlerin halledilmesinde nasıl bir yol izlenmesi gerektiğine kadar pek çok husus ayrıntılı anlatılmıştır.

Günümüzde aile kurumundaki çözümler ve çoğu zaman boşanmalarla sonuçlanan problemlerin asıl nedenlerini ve çözüm önerilerini kısaca şöyle ifade edebiliriz:

1- Aile yuvası kuracak kişilerin huzurlu bir aileyi kurma ve sürdürmede nelere dikkat etmesi gerektiği yönünde bilgi eksikliği mevcuttur. Sürdürülebilir bir aile kurumunu sağlayabilmek için evlenecek adayların devlet ve gönüllü kuruluşların işbirliği ile evlenmeden önce "aile okulu" olarak isimlendirilebilecek bir eğitimden geçirilmeleri gerekir.

2- Eş seçiminde çoğu zaman aile büyükleri ile istişare ihmal edilmektedir. Oysa eş seçiminden, aileyi ilgilendiren her hususta istişareyle hareket edilmelidir.

---

¹²⁸ Bakara 2/219; Mâide 5/90.

¹²⁹ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslamî*, IV, 670; İlgili âyetler için bk. Bakara 2/275; 278-279.

¹³⁰ İlgili âyetler için bk. Nisa 4/34, 233; Nisâ 4/3.

3- Aile içi problemler kamuya açık yerlerde tartışılarak değil, ailenin mahremiyeti korunarak mümkün olduğunca aile içinde çözüme kavuşturulmalıdır. Ayrıca problemlerin çözümünün hep hukuk ilkeleri ve polisiye tedbirler üzerinden yürütülmesi çoğu zaman problemleri içinden çıkılmaz hale getirmektedir.

4- Naslarda eşler arası problemleri çözmeye diğer bütün yollar denenmesine rağmen başarısız olunmuş ve sıra boşanmaya gelmişse bu durum dahi pişmanlığın fayda vereceği bir boşanma tarzının tavsiye edilmesi, taraflara sorumlu davranmayı; aileyi kurmak kadar ortadan kaldırmada da çok hassas davranılmasını öğretmektedir.

5- Ekonomik sıkıntılar da aile kurumunun sağlıklı bir şekilde sürdürülmesine engel olmaktadır. Devlet ve sivil kuruluşlar bu durumda olan ailelere iş ve maddi destek sağlama yönünde çalışmalar yapmalıdır. Maddi ve manevi olarak ideal bir toplum aile yapısı sağlam bireylerle mümkündür.

KAYNAKÇA

- Acar, H. İbrahim, "Nişan", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII, 153.
- , "İddet" *DİA*, İstanbul 2000, XXI, 467.
- , *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, Erzurum 2000.
- Aktan, Aktan, Hamza, "Kefâet", *DİA*, Ankara 2002.
- Bilmen, Ömer Nasûhî (ö.1971), *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul 1985.
- Birekul, Mehmet, "Aile Kurumuna Sosyolojik Bir Bakış: İlk Dönem İslam Toplumu Örneğinde Ailenin Yapısal Özellikleri", 19-20 Nisan 2013, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, BİLSAM ve Malatya Belediyesi işbirliği ile yapılan "Değişen Dünyada Aile" Konulu Ulusal Sempozyum, Malatya 2013.
- Cezîrî, Abdurrahman (ö.1941), *Kitâbü'l-Fıkh Ale'l-Mezâhibu'l-Erbaa*, İstanbul 1986.
- Cürçânî, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed (816/1413), *et-Ta'rîfât*, İstanbul 1318.
- Çeker, Orhan, *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi*, (yayına hazırlayan ve notlar ekleyen) Konya 2012.
- , *İslam Hukukunda Akidler*, İstanbul 2006.
- Dârekutnî, Ali b. Ömer (385/995), *es-Sünen*, b.y. 1966.
- Davudoğlu, Ahmed (ö.1983), *Selamet Yolları*, İstanbul, t.s.,
- Demir, Zekiye, *Aile Huzuru*, Ankara 2008.
- Demirci, Senai, *Ve Aşk Evliliğin Ellerinden Tuttu*, İstanbul 2005.
- Döndüren, Hamdi, *Delileriyle Aile İlmihali*, Erkam Yayınları, t.s.

- Döndüren, Hamdi, *İslâm Hukuku*, İstanbul 1983.
- Ebû Zehre, Muhammed (ö.1974), *el-Ahvâlî'ş-şahsiye*, Kahire, t.s.
-----, *el-Ahvâlî'ş-şahsiye*, Dâru'l-Fikri'l-Arab, 1950.
-----, Muhammed, *Tanzîmü'l-İslâm li'l-müctema'*, Dâru'l-fikru'l-Arabi, t.s.
- Erdoğan, Mehmet, "İmam Ebu Hanife ve Kadının Nikâh Akdinde Taraf Olması", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, c. 15, sy. 1-2, (Ebû Hanife Özel Sayısı), 2002, s.256 vd.
-----, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1998
- Gölcük, Şerafeddin-Toprak, Süleyman, *Kelâm*, Konya 1988.
- Hallâf, Abdulvahhab (ö.1956), *Ahkâmu'l-ahvâlî'ş-şahsiye fi'ş-şer'ati'l-İslâmiyye*, Kuveyt 1990.
-----, *el-Ahvâlî'ş-şahsiye fi'ş-şer'ati'l-İslâmiyye*, Kuveyt 1990.
-----, *İlmu Usûli'l-Fıkıh*, b.y. t.s.
- Heyet (H. Karaman-M.Çağrıncı-İ.K.Dönmez-S.Gümüş) *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara 2006.
- Husârî, Ravza Cemal, *Fıkıhu el-Hasen el-Basrî el-mukâran ale'l-mezâhibi'l-erbaa*, Beyrut-Dimaşk 2006.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin (1252/1836), *Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr Ale'd-Dürri'l-Muhtâr Şerhu Tenwîri'l-Ebsâr*, İstanbul 1984.
- İbn Âşur, Muhammed Tahir (ö.1973), *İslâm Hukuk Felsefesi*, İstanbul 1988.
- İbn Hanbel, Ahmed (241/855), *el-Müsned*, İstanbul 1992.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed (456/1063), *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, Beyrut, t.s.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah (620/1223), *el-Muğnî*, Riyad 1981
- İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Hafîd el-Kurtubî (595/1198), *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid*, İstanbul 1985.
- İbn Sa'd (230/844), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut, t.s.
- Karadavî, Yusuf, *İslam Hukuku*, (çvr. A.Yaman- Y. Işıcık), İstanbul 1997.
- Karâfî, Şihabüddin Ahmed b. İdris (684/1285), *ez-Zehîra*, Beyrut 1994.
- Karaman, Hayreddin, *İslâm Hukuk Tarihi*, İstanbul 1989.
-----, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul 1986-1991.
- Kâsânî, Alaüddin Ebû Bekir b. Mes'ud (587/1191), *Bedâiu's-Sanâi' fi Tertîbi'-Şerâi'*, Beyrut 1974.
- Keleş, Ekrem, "Dini Nikah Adı Altında Yapılan Gayr-i Resmi Nikah Akdinin Tahkim Yoluyla Sona Erdirilmesi", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2004, sayı: 3 [Prof. Dr. Hayreddin Karaman'a Armağan], s.196.
- Köse, Saffet, "Caferilikte Mut'a ve Ona Karşı Sünnî Duruş", *Mârife*, yıl.8, sayı. 3 2008, s. 84-85.

- , "Günümüz Türk Aile Dokusunda Zihniyet Değişikliği Üzerine Gözleme Dayalı Bir Analiz", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 15, 2010, s. 170.
- , "İslâm Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet," *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı: 2, 2003, s. 102.
- , *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, Konya 2014.
- , *İslâm Hukukunda Hakım Kötüye Kullanılması*, İstanbul 1997.
- Merginânî, Burhanüddin Ebü'l-Hasen Ali b. Ebî Bekr (593/1197), *el-Hidâye; şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*, b.y, t.s.
- Mevsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud (683/ 1284), *el-İhtiyar li Ta'lîli'l-Muhtâr*, İstanbul t.s.
- Meydânî, Abdülğanî el-Ğuneymî, *el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitab*, b.y. 1963.
- Miras, Kamil (ö.1957), *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecdî-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Ankara 1981.
- Mv.F. (*el-Mevsuatü'l-Fıkhiyye*), Vizâratü'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, Kuveyt 2000.
- Pekdemir, Şevket, "Evlilikte Denklik Konuları Üzerine Bir Değerlendirme", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c.15, sy. 1, 2015, s. 113-114.
- Sehnûn, b. Saîd et-Tennûhî (240/854), *Müdevvenetü'l-Kübrâ*, Beyrut, t.s.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b.İdris (204/819) *el-Ümm*, Beyrut 1993
- , *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Kahire 1993.
- Şelebî, Muhammed Mustafa, *Ta'lîlü'l-Ahkâm*, Beyrut, 1981.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali Muhammed (1250/1834), *Neylü'l-Eotâr Şerhu Münteka'-Ahbâr min Ehâdisi Seyyidi'l-Ahyâr*, Kahire, t.s.
- Şirâzî, Ebû İshak İbrahim b. Ali (475/1083), *el-Mühezzeb fi fıkhi'l-İmam eş-Şâfiî*, Mısır ts.
- Şirbînî, Muhammed b. Ahmed el-Hatîb (977/1570), *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meâni'l-Minhâc*, Beyrut, 1997.
- Tarhan, Nevzat "Boşanmış Ailelerin Çocukları Da Boşanıyor" 25 Nisan 2006 - Bugün Gazetesi.
- Yaman, Ahmet, *İslâm Aile Hukuku*, İstanbul 2008.
- Yaran, Rahmi, "Aile Hayatı", *İslâm İlmihali*, (Marmara İlâhiyat Vakfı) İstanbul 2006.
- Yazır, M.Hamdi (ö.1942), *Hak Dini Kur'ân Dili Türkçe Tefsir*, İstanbul, t.s., II, 1332.
- Yeniçeri, Celal, *İslâm Ailesi ve Ev İdaresi*, İstanbul 2009.
- Zekiyyüddin, Şaban, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, (trc.İ. Kafi Dönmez) Ankara 1990.
- Zühaylî, Vehbe (ö.2015) *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuh*, Dımaşk 1985.